

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

**Pozitiva a úskalí romského podnikání v kontextu
sociální práce**

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program: **SOCIÁLNÍ PRÁCE A SOCIÁLNÍ POLITIKA**

Autor: Květa Shonová

Vedoucí práce: PhDr. Martina Hrušková, PhD.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem „Pozitiva a úskalí romského podnikání v kontextu sociální práce“ jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejich internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne

.....

Květa Shonová

Poděkování

Na tomto místě bych ráda vyjádřila své poděkování vedoucí mé bakalářské práce PhDr. Martině Hruškové, PhD., za odborné vedení, cenné připomínky a vstřícný přístup. Děkuji i své rodině, zejména manželovi za jeho trpělivost a v neposlední řadě i mému tatínkovi, který po celou dobu studia při mně stál a podporoval mě. Závěrem děkuji i účastníkům mého výzkumu, za to, že mě přijali a světili mi své životní příběhy, problémy i přání.

Pozitiva a úskalí romského podnikání v kontextu sociální práce

Abstrakt

Tématem bakalářské práce jsou pozitiva a úskalí romského podnikání z pohledu sociální práce. Romové přísluší k jedné z nejvíce početných menšin České republiky, která zejména po listopadu 1989 začala usilovat o společenskou nezávislost a rovná práva. Tato skutečnost se projevila i v oblasti podnikání, ve které řada romských občanů zahájila samostatně výdělečnou činnost. V rámci zaměstnanosti Romů představují romští podnikatelé specifické subjekty nejen jako osoby provozující živnost, ale i jako potencionální zaměstnavatelé, kterým by státní politika zaměstnanosti měla umožnit stejné výchozí pozice na pracovním trhu jako občanům majoritní společnosti.

Bakalářská práce je tvořena teoretickou a praktickou částí. V teoretické části jsou vysvětleny základní pojmy, uvedeny informace a fakta o původu Romů, jejich vnitřním členění a v historických souvislostech popsán jejich vývoj. Součástí je i popis soudobého stavu romské populace v rámci České republiky, jejich pozice na trhu práce, vztahy s majoritou, ale i současné trendy v oblasti sociální práce zaměřené na problematiku menšin.

Praktická část je zaměřena na naplnění hlavního cíle, kterým bylo zmapovat sociální, ekonomické i zdravotní atributy spojené s činností romských podnikatelů, a to především v kontextu sociální práce. Dílčím cílem pak byla analýza možných problémů souvisejících s jejich podnikatelskou činností a přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům. Prostřednictvím hloubkových nestrukturovaných rozhovorů jsem se v rámci kvalitativní výzkumné strategie snažila najít odpověď na dvě výzkumné otázky: Panuje v cílové populaci názor, že je pro Roma v České republice těžké podnikat, získat zakázky a důvěru zákazníka? Setkávají se podnikající Romové v souvislosti se svou pracovní činností s předsudky, a v případě, že ano, s jakými? Výzkumný soubor tvořilo šest osob romského původu, jejichž zdrojem příjmů je podnikání nebo jiná samostatně výdělečná činnost.

Smyslem práce bylo poukázat na romské podnikatele, kteří vzali osud do vlastních rukou, aniž by jejich rozhodnutí provozovat samostatně výdělečnou činnost představovalo společenskou zátěž. Zjištěné výsledky mohou najít uplatnění v projektech

zaměřených na podporu zaměstnanosti u sociálně znevýhodněných osob a zároveň jako monitoring sociální situace Romů v České republice.

Klíčová slova:

menšina; Romové; romští podnikatelé; samostatně výdělečná činnost; pracovní trh; majoritní společnost; sociální práce; předsudky.

Positives and Difficulties of Romany - run Business in the Context of Social Work

Abstract

This bachelor theses deals with the positives and negatives of running a business that Romany citizens tend to face. Romas belong to one of the most numerous ethnic minorities in the Czech Republic. They have been struggling for social independence and equal rights since the Velvet Revolution of 1989. This is obvious also in the area of private enterprise. In the area of employment of Romas, Romany business-people represent specific subjects not only as self-employed people, but also as potential employers who ought to have the same starting position in the labour market.

The bachelor thesis consists of a theoretical and a practical part. The first one deals with basic terminology, information and facts about the background and the origin of Romas, the structure of this ethnic group as well as their development in historical context. This part also contains a description of the current state of Romany population in the Czech Republic, their position in the labour market, their relationship with the majority population, but also contemporary trends in the area of social work focused on the minority issues.

The practical part focuses on the main goal, which was mapping social, economic and health attributes connected with the Romany business activity, especially in the context of social work. A partial goal was the analysis of possible problems connected with their business activity and the attitude of the majority to Romany business. With the means of in-depth non-structured interviews two issues were addressed: Is there a prevailing opinion in the target population that it is difficult for a Romany person to run a business, to get contracts and customers' trust? Do Romany businesspeople face prejudices in the context of their work activity, and if so, which ones? The studied group consisted of six people of Romany origin whose source of income comes from business or other form of self-employment.

This work undertakes to attract attention to Romany businesspeople, who have taken fate into their own hands. The findings may be used in projects dealing with

employment support of socially disadvantaged people as well as in monitoring social situation of Romany minority in the Czech Republic.

Key words:

minority; Romany; Romas; businesspeople; self-employment; labour market; majority society; social work; prejudice.

Obsah

Úvod.....	9
1 Současný stav.....	11
1.1 Kdo je vlastně Rom/Cikán ?.....	11
1.2 Romové jako národnostní menšina.....	12
1.3 Struktura romského společenství.....	13
1.4 Původ Romů.....	14
1.5 Příchod Romů do Evropy a na české území.....	15
1.6 Romové a řemesla.....	16
2 Romové z pohledu současnosti.....	17
2.1 Romové jako sociálně a ekonomicky znevýhodněná skupina.....	17
2.2 Zdravotní stav romské populace.....	19
2.3 Vztahy s majoritou.....	20
2.4 Předsudky a stereotypy.....	21
2.5 Podnikání Romů.....	22
2.6 Sociální práce zaměřená na problematiku Romů.....	24
3 Cíl práce a výzkumné otázky.....	25
3.1 Cíl práce.....	25
3.2 Výzkumné otázky.....	25
4 Operacionalizace základních pojmů.....	26
5 Metodika výzkumu.....	26
5.1 Analýza a zpracování dat.....	27
5.2 Výzkumný soubor.....	28
5.3 Osobní charakteristiky komunikačních partnerů.....	29
6 Výsledky rozhovorů.....	31
7 Diskuze.....	48
8 Závěr.....	56
9 Seznam použitých zdrojů.....	58
10 Přílohy.....	65
11 Seznam použitých zkratk.....	80

Úvod

Romové představují jednu z nejpočetnějších národnostních menšin České republiky. Jsou našimi spoluobčany, tvoří součást naší společnosti. Přesto o nich většina z nás ví velice málo, nezná jejich původ, historii ani tradice. Vztahy mezi majoritou a Romy jsou stále poznamenány vžitými předsudky a stereotypy, na jejichž základě přetrvává oboustranná nedůvěra a vzájemný odstup.

Já osobně se s Romy setkávám celý svůj dosavadní život. Pocházím z Českého Krumlova, města, které je známé svými pozitivními výsledky v soužití s Romy. Měla jsem mezi nimi spolužáky i sousedy. Řadu let jsem bydlela na sídlišti, kde byla poměrně velká koncentrace romských obyvatel. Mám s nimi dobré i špatné zkušenosti.

Možná právě proto byla volba tématu bakalářské práce vědomě nasměrována na problematiku Romů. Zúžit téma na podnikající Romy bylo pro mě velkou výzvou, jejímž smyslem bylo zjistit, jaké to je být Romem – podnikatelem, jak ve vztahu k majoritní společnosti, tak ve vztahu k samotným Romům. Abych pochopila jejich myšlení, chování a způsob života, bylo nutné seznámit se s jejich historií, původem, kulturou a dalšími aspekty souvisejícími s romskou problematikou.

Cílem práce bylo zmapovat individuální prožívání sociálních, ekonomických i zdravotních atributů romských podnikatelů, analyzovat možné problémy, přístup majority a zároveň se zamyslet nad tím, zda romské podnikání může v kontextu sociální práce fungovat i jako způsob řešení zaměstnanosti Romů, coby sociálně znevýhodněných osob.

Bakalářská práce se skládá z teoretické a praktické části. Teoretická část je zaměřena na všeobecné informace o Romech, obsahuje fakta o jejich původu, struktuře společenství, historii, řemeslech, popisuje současný stav, vysvětluje terminologické pojmy. Zdrojem informací mi byla nejen dostupná odborná literatura, ale i vládní strategie a analýzy.

Praktická část je založena na strategii kvalitativního výzkumu, s uplatněním individuálních hloubkových rozhovorů a metody dotazování. Výzkumný soubor je tvořen jedinci romského původu, jejichž zdrojem příjmů je podnikání nebo jiná samostatně výdělečná činnost. Při jejich výběru se mi osvědčila metoda řetězového

výběru, tzv. princip sněhové koule, kdy jsem tipy na konkrétní romské podnikatele dostávala od samotných respondentů.

Využití bakalářské práce spatřuji zejména v oblasti aktivní politiky zaměstnanosti, realizované především prostřednictvím příslušných úřadů práce v projektech, které spočívají v opatřeních a aktivitách týkajících se pracovní rehabilitace, aktivačně motivačních programů a zaměstnávání znevýhodněných osob. Zároveň může sloužit pracovníkům v sociální oblasti, zabývajících se romskou problematikou, pro bližší zmapování sociální situace Romů v dané lokalitě a k vytvoření návrhu opatření, které by mělo vést ke zlepšení stávající situace mezi romskou a majoritní společností.

1 Současný stav

„Madikh pre amari cipa, dikh pro amaro jilo“

„Nekoukej na naši kůži, dívej se na naše srdce“

(Romské přísloví)

1.1 Kdo je vlastně Rom/Cikán ?

Davidová et al. (2010) vyjadřuje pravděpodobnost, že současné označení Cikán/Cikáni souvisí s řeckým názvem Atinganoi (Acinganoi). Svůj výklad (Davidová et al., 2010) opírá o dochovanou zprávu z kláštera na hoře Athos, datovanou z 9. století, podle které označení Atinganoi příslušelo lidem, kteří byli popisováni jako potulní kotláři, hudebníci, kejklíři a provazolezci.

Fónadová (2014) připomíná, že oficiální název Romové byl přijat až na prvním Mezinárodním romském kongresu v roce 1971 a zároveň uvádí, že mezi autory zabývajícími se romskou tematikou, se označení Rom vyskytuje jen sporadicky, spíše v souvislosti s olašskými Romy. Odkazuje (Fónadová, 2014) na české autory Jakoubka a Budilovou, kteří se v rámci obecného popisu přiklání k termínu Gypsy. Sám Jakoubek (2004) píše, že i když se slovo „Rom“ vyskytuje v rámci Evropy ve všech romských nářečích, jeho pravý význam neoznačuje identitu skupiny, ale jedná se o výraz pro muže nebo manžela. Tuto skutečnost potvrzuje opět Davidová et al. (2010), nicméně podle ní se většina dnešních Cikánů, za Romy nejen označuje, ale i prohlašuje.

Pojem Gypsy, do češtiny přeloženo jako Cikáni, zmiňují i Bittnerová a Moravcová (2013), které uvádí, že dle anglosaské odborné literatury se jedná o název zahrnující cikánské skupiny z celého světa, bez ohledu na jejich vlastní endo-etnonymní označení, ale konstatuje, že dnešní výraz Gypsy v anglickém jazyce zahrnuje prakticky jakéhokoliv kočovníka.

Bittnerová a Moravcová (2013) zároveň říkají, že vždy záleží na úhlu pohledu a na tom, koho se ptáme, protože pokud bychom vycházeli z vědomí běžných obyvatel ČR, zřejmě by s odpovědí neměli větší potíže. Každý z nás si dokáže vybavit jejich vzhled, každý má nějakou představu o tom, jak žijí, bohužel názor většinové populace je většinou postaven na zažitých stereotypech (Bittnerová, Moravcová, 2013).

Uvedené skutečnosti potvrzuje i článek Trachtové (2016), která píše o aktivistovi Karlu Holomkovi, jehož otcem byl Rom. Ten svoji národní identitu popisuje jako stav „*obojího*“. Cítí se být Čechem stejně jako Romem. Podle jeho vyjádření majorita spojuje Romy pouze s potížemi a problémy a úspěšný, bezproblémový Rom, obvykle není většinovou společností vnímán jako Rom (Trachtová, 2016).

O stereotypch v identifikaci Romů píše i Weinerová (2014), která spojuje označení Rom už se vznikem společenské organizace Svazu Cikánů – Romů v roce 1969.

1.2 Romové jako národnostní menšina

Kašparová (2014) uvádí, že první, kdo přijal právní definici menšiny, byla Komise pro lidská práva OSN, která tak v roce 1950 reagovala na vyhrocenou etnickou situaci v nově vzniklém státu Izrael, nicméně v ČR byl status národnostní menšiny přiznán až v roce 1991. Prvotní definice charakterizovala menšinu jako skupinu v populaci, jejímž cílem bylo zachování etnicity, náboženství, jazyka a ostatních charakteristik, které je odlišovaly od většinové populace (Kašparová, 2014).

Současné znění zákona č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, národnostní menšinu charakterizuje jako společenství osob, které má společný etnický původ, jazyk, kulturu i tradice, jsou početně menší a za účelem vlastního rozvoje a ochrany svých zájmů se projevují jako národnostní menšina.

Weinerová (2014) konstatuje, že v rámci České republiky Romové zauímají nejpočetnější národnostní menšinu, která jako jediná vykazuje populační přírůstek v kladných hodnotách, nicméně zjistit relevantní údaje o počtu Romů v České republice je takřka nemožné. Odkazuje (Weinerová, 2014) na Českou republikou ratifikované mezinárodní smlouvy, které nedovolují získat údaje o národnostní a etnické příslušnosti bez souhlasu těchto osob.

Tento stav potvrzuje i analýza národnostní struktury obyvatel Českého statistického úřadu z 30. 6. 2014, která srovnává údaje z roku 2001 a 2011, kdy proběhlo poslední sčítání lidu, domů a bytů (ČSU, 2014). Analýza ČSU (2014) upřesňuje, že za účelem vyloučení jakékoliv diskriminace je prohlášení o národnosti, údaj dobrovolný, závislý pouze na svobodném rozhodnutí respondenta.

Tabulka 1: Počty osob hlásících se k romské národnosti

	Rok 2001	Rok 2011
Počet obyvatel celkem	10 230 060	10 436 560
Počet osob hlásících se pouze k jedné národnosti: romské	11 746	5 135
Osoby s dvojitou národností: česká a romská	698	7 026
Celkem	12 444	12 161

Zdroj ČSU, 2014

1.3 Struktura romského společenství

Davidová et al. (2010) charakterizuje Romy jako nestejnorodé, s vnitřním členěním na skupiny a na rodiny s rozsáhlým počtem příbuzných, kteří za účelem vlastní identifikace používají různé přívlastky, které je přiřazují ke konkrétní lokalitě, kterou považují za svůj domov. Příkladem (Davidová et al., 2010) uvádí českokrumlovské Romy (Krumlovakere Roma), ostravské Romy (Ostravakere Roma) nebo Romy pražské (Prahakere Roma) apod.

K rozdělení Romů do skupin se vyjadřuje i Kašparová (2014), která ho charakterizuje jako uměle vytvořené pojmosloví, vytvořené romisty a sociology a poukazuje na to, že samotní Romové tato rozdělení neuvítají a vlastní původ prezentují spíše dle vlastních pocitů. Za nejstarší skupinu Romů žijící na našem území Kašparová (2014) označuje moravské Romy, kteří se vyznačovali mimořádnou schopností asimilace. O českých a moravských Romech se zmiňuje i Davidová et al. (2010), která tuto skupinu popisuje, jako početně menší, stávající z rodin, kterým se podařilo přežít válečný holocaust Cikánů a Židů.

V souvislosti s vyvražďováním Romů v koncentračních táborech píše Davidová et al. (2010) i o další skupině Romů žijící na našem území, kteří jsou nazýváni jako Sintové (Sinti), neboli němečtí cikáni. Podle Kašparové (2014) se jedná se o skupinu, která do českých zemí přišla převážně z Německa a v době před druhou světovou válkou žila především v pohraničí a v Praze. O Sintech se zmiňuje i Mappes - Niediek (2013), který jejich původ a název spojuje s pákistánskou provincií Sindh, sousedící s indickým Rádžasthánem. Informace o této romské skupině nalezneme i u Pavelčíkové (2004), která o nich píše jako o německých Romech, preferujících kočovný způsob života, a i

když je popisuje jako kolotočáře, komedianty a překupníky, charakterizuje je jako velmi uzavřenou skupinu. S tímto názorem se rozchází Cohn (2009), který popisuje vlastní zkušenost a hodnotí je naopak jako přátelské a vstřícné.

Jako další specifickou skupinu jmenuje Kašparová (2014) olašské Romy, jejichž původ se v rámci Evropy zasazuje do Valašského a Moldavského knížectví, což je území dnešního Rumunska a upozorňuje na jejich uzavřenost před vnějším světem, rozdíly v tradicích, jazyce, hodnotách i životních principech.

Nicméně největší romskou skupinou, vyskytující se na našem území, uvádí Kašparová (2014) Romy slovenské, jejichž příchod na naše území souvisí s koncem druhé světové války, s vylidňováním českého pohraničí a s migračními vlnami v 60 a 70 letech 20. století. Nečas (2002) tyto migrace spojuje s prohlubující se krizí na Slovensku, kde tito Romové žili v primitivních příbytcích, bez vody, kanalizace a elektřiny, v naprosté izolaci od okolního světa. Nečas (2002) na příkladu Českého Krumlova popisuje dobu po druhé světové válce, kdy do města přichází celé rodiny slovenských Romů a obsazují domy v jeho historickém centru. Pro zajímavost doplňuji, že i můj výzkumný soubor je tvořen pouze slovenskými Romy, kteří do Čech přišli v rámci zmiňovaných migračních vln nebo to jsou již potomci těchto slovenských Romů.

Podle Kelnarové a Matějkové (2014) lze Romy ještě, na základě dalších kritérií, dělit na vnitřní, vnější, etnicko-jazykové, čisté, špinavé, městské, venkovské, dělení podle majetku a další.

1.4 Původ Romů

Romové představují součást evropské i světové kultury. Abychom lépe pochopili jejich současný stav, ale i problémy, které se v průběhu dějin stále opakují, je potřeba nahlédnout do jejich minulosti a seznámit se s jejich původem a historií. Existuje řada hypotéz a ani samotní Romové nemají v této věci úplně jasno.

Podle Samkové (2011) původ neznamená jen, kdo jsem, odkud pocházím a kdo byli moji předkové, ale úzce souvisí i s hledáním smyslu života, se samotnou existencí každého jedince. Poukazuje (Samková, 2011) na výzkumy genetiků a lingvistů, kteří hledají odpověď na otázku, proč Romové opustili zemi svého původu.

Kašparová (2014) sice uvádí, že dějinami Romů se zabývá řada odborných děl, ale ve většině případů se jedná o záznamy lidí neromského původu, protože dochované pověsti, mýty a kultura byla mezi Romy předávána především ústní formou, z generace na generaci. Tuto skutečnost potvrzuje i Hübschmannová (1998), která varuje před některými prameny vytvořenými Neromy.

I když Nečas (2002) hovoří ještě jen o pravděpodobnosti, že Romové byli příslušníky indického obyvatelstva, respektive, že se jednalo o jednu část původních obyvatel nazývanou Domové, Kukla (2016) již tuto skutečnost nezpochybňuje, ale upozorňuje na nezakotvenost tohoto faktu v povědomí veřejnosti. Kelnarová a Matějková (2014) spojují původ Romů rovněž s Indií, odkud se ale dále rozptýlovali přes Egypt a Arábii do celého světa. Cohn (2009) svoji jistotu s indickým původem Romů opírá zejména o shodné jazykové znaky, zmiňuje podobný dialekt, gramatiku a fonologii, ale na základě určitých podobností s perštinou, kurdštinou, arménštinou i řečtinou tvrdí, že určitý čas museli Romové/Cikáni, strávit v oblasti Středního východu a Řecka.

Jakoubek a Budilová (2008) vyvrací teorie z přelomu 18 a 19 století, že Romové pochází z Egypta a upřesňují indickou oblast Panžábu. Tuto oblast na základě lingvistických, antropologických a genetických důkazů potvrzuje i Mendizabal et al. (2011), který kromě jiného uvádí, že v rámci historie představuje rozptyl Romů přes Evropu jednu z nejvýznamnějších migrací s největší koncentrací ve střední a jihovýchodní Evropě.

Rovněž Mappes - Niediek (2013) odkazuje na podobnost romského jazyka s hindštinou a urdštinou, jazyky charakteristické pro Indii a Pákistán. Genetickými výzkumy se zabýval i Martnez et al. (2016), který na vzorku 753 romských a 984 neromských jedinců provedl výzkum dědičných linií mitochondriální DNA a na základě analýzy potvrdil původ romské populace z indického subkontinentu.

1.5 Příchod Romů do Evropy a na české území

Stejně jako u původu je možné zaznamenat určité rozdíly v názorech i na časové údaje, týkající se prvních zmínek Romů v Evropě. Mendizabal et al. (2011) odkazuje na historické prameny z 15. století, kdy je prokázán výskyt romského obyvatelstva

v Katalánsku, Španělsku i Portugalsku. V případě našeho území Ivanová et al. (2005) zmiňuje století čtrnácté. Tuto skutečnost potvrzuje i Nečas (2002), který odkazuje na zmínky o Romech v Dalimilově kronice nebo v popravčí knize pánů z Rožmberka z roku 1399. S počátkem 14. století souhlasí i Říčan (2000), který na základě podložených skutečností Romy popisuje jako poměrně velké skupiny vedené stařešinou.

1.6 Romové a řemesla

Vzhledem k tomu, že bakalářská práce je zaměřena na romské podnikatele, domnívám se, že je na místě zmínit se i o jejich pracovních činnostech z hlediska historického vývoje.

Davidová et al. (2010) se především snaží vyvrátit zakořeněný názor majority, že Romové se vždy jen přiživovali na úkor většinové společnosti a zdrojem jejich obživy byla pouze nelegální činnost spojená s překupnictvím, krádežemi a podvody. Černá et al. (2000) připouští, že ještě v době po skončení druhé světové války skutečně docházelo ze strany romského obyvatelstva k těmto nezákonným praktikám, ale zdůrazňuje, že šlo o ojedinělé případy. Poukazuje (Černá et al., 2000) na nevědomost panující mezi lidmi, kteří si Roma vybaví většinou jen jako muzikanta, a už neví, že mezi tradiční romská řemesla patřilo hlavně zpracování kovů, dřeva a výroba surových nepálených cihel. Kromě těchto řemesel vyzdvihuje (Černá et al., 2000) jejich smysl pro obchod, ať už v podobě handlování s koňmi nebo v překupnictví, které mělo většinou formu podomního prodeje či směny věcí. Za nejtypičtější a nejstarší řemeslo Romů se však označuje právě kovářství, které bylo sice provozováno jednoduchou formou, pouze za pomoci mobilní kovadliny, nicméně jim zajišťovalo respekt a uznání místních obyvatel (Černá et al., 2000).

Tuto skutečnost potvrzuje i Thakur (2013), který na první místo řadí kováře, následují hudebníci, baviči, věštcí, šarlatáni, podomní obchodníci a handlíři s koňmi. Černá et al. (2000) tyto seznamy doplňuje ještě o výrobu bronzových zvonků, měděného a dřevěného nádobí, drobných šperků a pletení proutěných košíků.

Jakoubek (2004) k tomu uvádí, že se vlastně jednalo o příležitostné a sezónní zaměstnání, které Cikáni postupně převzali od místního obyvatelstva, pro které toto řemeslo bylo považováno již za nerentabilní. Naopak se přiklání (Jakoubek, 2004)

k teorii, že mezi tradiční romský způsob obživy patřilo žebrání a krádeže. Nečas (2002) zdůvodňuje občasnou nelegální činnost právě nedostatečným příjmem z tradičních řemesel, jenž většinou nepokryl ani základní životní potřeby Romů. Hübschmannová (1998) se sice o žebrání také zmiňuje, nicméně ho charakterizuje jako příležitostné, vyrovnané drobnou prací nebo pomocí v selském dvoře.

Nad pracovním postavením Romů z hlediska historie se zamýšlí i Fónadová (2014), která vyzdvihuje jejich přínos pro hospodářský a společenský život jednotlivých regionů a upozorňuje, že i když se jednalo o způsob života, který jim umožňoval zachovat si vrozený smysl pro samostatnost a nezávislost, jejich chudoba a specifický životní styl je vždy stavěl do pozice vyloučených.

2 Romové z pohledu současnosti

2.1 Romové jako sociálně a ekonomicky znevýhodněná skupina

Fónadová (2014) řadí Českou republiku ke státům, kde romská populace tvoří početně nejvýznamnější etnickou skupinu a poukazuje na prováděné výzkumy, které prokazují, že narození Roma do současné české společnosti představuje určité sociální i ekonomické znevýhodnění, které se projevuje zejména na trhu práce, v životních standardech i v systému vzdělávání.

Tyto skutečnosti potvrzuje i Matoušek et al. (2010) který uvádí, že velká část romské populace náleží do vrstvy sociálně slabých, s nízkou kvalifikací a zvyšující se nároky zaměstnavatelů na kvalifikaci a sociální dovednosti řadí Romy do rizikové skupiny, s nižší šancí získat vhodné zaměstnání. Tyto fakta přisuzuje (Matoušek et al., 2010) nedostatečné potřebě Romů se vzdělávat, odlišné pracovní morálce i horšímu zdravotnímu stavu. Rovněž tak jejich cílená koncentrace v některých regionech České republiky vede ke vzniku lokalit s vysokou mírou nezaměstnanosti (Matoušek et al., 2010).

Podle Fónadové (2014) se jedná ve většině případů o nezaměstnanost dlouhodobou, kterou Mezinárodní organizace práce definuje jako absenci zaměstnání minimálně po dobu dvanácti měsíců a poukazuje na lokality s větším počtem romských obyvatel, jako

je např. Český Krumlov, Pardubice nebo Chomutov, kde je cca pětina až dvoutřetina domácností, jejichž jediným příjmem jsou sociální dávky.

Kukla (2016) v této souvislosti poukazuje na fakt, že řada dnešních Romů považuje systém sociálních dávek za samozřejmost, protože i v případě jejich rodičů se často jednalo o jediný zdroj obživy. Zabývá se (Kukla, 2016) pojmem sociálního vyloučení, které Arnoldová (2016) popisuje, jako stav, kdy jedinci nebo skupiny nemají přístup k pěti základním zdrojům společnosti: zaměstnání, zdravotní péče, vzdělání, bydlení a sociálním službám.

Na základě dostupné literatury lze dovést, že znevýhodnění a znevažování romské populace v ČR není fenomén současnosti, ale že se jedná o dlouhodobý jev, podložený historickými fakty. Fónadová (2014) zmiňuje represivní opatření v letech 1918 – 1945, které představují nejen snahu státu o jejich trvalé usídlení, ale i genocidu Romů v době druhé světové války. Období 1945 – 1989 spojuje Kukla (2016) s násilnou asimilací slovenských Romů, a i když Fónadová (2014) vyzdvihuje dílčí úspěchy, zejména v oblasti školní docházky, bydlení i sociální péče, konstatuje, že šlo spíše o institucionální rasismus a diskriminaci, jejíž negativní důsledky Černá a kol. (2000) vidí zejména ve ztrátě romské identity a Řičan (2000) v narušení vztahů s majoritní společností.

Období po roce 1989 představuje pro Romy zásadní zlom, kdy uznaný status národnostní menšiny jim podle Kašparové (2014) sice umožňuje zakládat romské organizace a sdružení, kandidovat do poslanecké sněmovny a účastnit se na veřejném a politickém životě, na druhou stranu podle Kukly (2016) dochází v důsledku ekonomických změn k prohlubování sociálních nerovností, k marginalizaci Romů, vyústěnou až v uvedené sociální vyloučení.

Gřivna et al. (2014) k tomu dodává, že v důsledku těchto skutečností Romové ztrácejí pracovní návyky, dochází k rozpadu jejich tradičních hodnot a přirozených autorit. Ztrátu vlastní identity a kulturních hodnot v důsledku transformačních změn potvrzuje i Thakur (2013), který zároveň upozorňuje na snahy některých států o zánik této menšiny ze své národní mapy a jejich násilné vyhoštění, bez respektu lidských hodnot a mezinárodního práva.

Fónadová (2014) zase upozorňuje na zvyšující se existenci patologických jevů, jako je kriminalita, kuplířství, prostituce, narkomanie a zhoršující se vztahy s majoritou, vyústěné v projevy rasistického násilí a segregáčnických praktik používaných především v problémových lokalitách, jako byla např. Ostrava nebo Vsetín. Černá et al. (2000) popisuje vyostřenou situaci z roku 1997, kdy řada Romů emigruje do Kanady, Austrálie, na Nový Zéland a později i do Anglie.

Podle poslední Zprávy o stavu romské menšiny v ČR (Úřad vlády ČR, 2015) jsou Romové prezentováni sice jako významná národnostní menšina, s vlastní kulturou, jazykem a historií, nicméně vzhledem k diskriminačním tlakům, předsudkům a nesnášenlivosti ze strany majority, se stále jedná o skupinu osob nacházející se na okraji společnosti.

Stejně se o současném stavu Romů vyjadřuje i Strategie romské integrace do roku 2020 (Úřad vlády ČR, 2015), která jej hodnotí jako neuspokojivý až alarmující a uvádí, že dle současných odhadů se sociální vyloučení týká zhruba třetiny Romů žijících na území ČR. Mezi hlavní příčiny romské nezaměstnanosti patří diskriminace, předsudky a stereotypy zaměstnavatelů, nedostatečné vzdělání a kvalifikace, bydlení v periferních oblastech s absencí pracovních příležitostí a vysoká míra zadluženosti (Zpráva o stavu romské menšiny v ČR, Úřad vlády ČR, 2015).

2.2 Zdravotní stav romské populace

Podle Strategie romské integrace do roku 2020 (Úřad vlády ČR, 2015) je zdravotní stav romské populace, v porovnání s majoritní společností, hodnocen jako zhoršující se, s rostoucím výskytem chronických onemocnění, jako je např. hypertenze, artritida, revmatismus, diabetes, úzkost, deprese. Příčinou tohoto stavu jsou zanedbané preventivní prohlídky u lékaře, ale i nerovný přístup ke kvalitní zdravotní péči (Strategie romské integrace do roku 2020, Úřad vlády ČR, 2015).

Tyto skutečnosti potvrzuje i poslední Zpráva o stavu romské menšiny v ČR (Úřad vlády ČR, 2015), která ale upozorňuje, že zdravotní stav Romů není ovlivněn jejich etnicitou, ale jejich sociálním statutem.

Davidová et al. (2010) odkazuje na dizertační práci Kajanové (2009), která se zamýšlí nad jednotlivými determinanty ovlivňující zdravotní stav Romské populace a uvádí, že na jejich určení má do jisté míry vliv i skutečnost, zda se jedná o lokalitu s vysokou nezaměstnaností nebo o velkoměsto se snadnější dostupností návykových látek apod.

Kukla (2016) na základě výzkumných dat hodnotí zdravotní stav Romů sice jako uspokojivý, ale připouští, že vždy záleží na věku a vzdělání vybraných respondentů. Mezi stěžejní zdravotní problémy řadí (Kukla, 2016) obezitu, problémy s chrupem, migrénu, hypertenzi i již zmiňovanou depresi.

2.3 Vztahy s majoritou

Brearley (2001) uvádí, že Romové byli předmětem perzekucí ze strany států i církve již od počátku svého působení v Evropě, kdy docházelo k jejich vyhoštění, násilnému odebírání dětí, nuceným pracím v dolech a romská příslušnost byla důvodem i pro trest smrti. Konstatuje (Brearley, 2001), že po vyvraždění 200 000 až 500 000 Romů v rámci holocaustu je pronásledování Romů stále aktuální, zejména v zemích střední a východní Evropy, jako je např. Bulharsko, Slovensko a Rumunsko. Diskriminaci nespojuje (Brearley, 2001) pouze s obdobím komunistického režimu, ale i po roce 1989, kdy došlo k dramatickému zhoršení jejich místní situace a nízká vzdělanost, chudoba, nevyhovující bydlení a nezaměstnanost je předurčovala k jejich stigmatizaci a narůstajícímu nacionalismu ve společnosti.

Strategie romské integrace do roku 2020 (Úřad vlády ČR, 2015) hodnotí vztahy mezi majoritou a Romy jako nepříznivé a poukazuje na narůstající počet protiromských aktivit, vyústěných až v násilí i v lokalitách, které byly považovány za bezproblémové. Část viny je přisuzována médiím, která s oblibou ve svých zpravodajstvích spojují Romy s kriminalitou, čímž výrazně snižují jejich participaci na politickém i veřejném životě (Strategie romské integrace do roku 2020, Úřad vlády ČR, 2015).

Tuto skutečnost potvrzuje i Urban et al. (2011), který upozorňuje na nebezpečný etnocentrismus a stejně jako Samková (2011) hodnotí vzájemné vztahy mezi Romy a majoritou jako špatné. Čeněk et al. (2016) odkazuje na sociologické výzkumy, které vztahy mezi romskou a majoritní společností hodnotí rovněž jako problematické, zatížené zejména negativními předsudky. I Bittnerová s Moravcovou (2013) upozorňují

na zvyšující se počet zpráv o Romech, které v mnoha případech představují pouze zjednodušené soudy stereotypního charakteru s negativním podtextem, a i když připouští, že od roku 1989 došlo v rámci společnosti k pozitivnímu posunu romské populace, konstatuje, že zažitá stereotypy někdy přesahují až do pravicově extremistických a rasistických podob.

Koldinská (2010) zase píše, že vzhledem k narůstajícímu počtu násilných útoků na Romy v rámci celé Evropy, vzniká nový pojem anti – gypsismus. Strategie romské integrace do roku 2020 (Úřad vlády ČR, 2015) uvádí, že tento fenomén se začal výrazně projevovat od roku 2011, kdy dochází i k otevřeným střetům, při kterých se většinová společnost přiklání na stranu krajní pravice a dochází k celkovému zhoršení nejen reálných situací, ale i nálady ve společnosti, která se projevuje frustrací na obou stranách.

2.4 Předsudky a stereotypy

Takřka ve všech použitých zdrojích jsou Romové spojováni s předsudky a stereotypy. Reyniers (2008) vyjadřuje názor, že oživení předsudků a stereotypů vůči romské menšině je důsledkem obnovených migrací po pádu komunistických režimů, kdy Romové ve snaze vylepšit svou ekonomickou situaci cestují do jiných evropských států. Narůstá protiromská xenofobie, kterou stěžuje i fakt, že státy a mezinárodní instituce uplatňují protichůdnou politiku (Reyniers, 2008).

Podle Kutnohorské (2013) se jedná o terminologické pojmy postavené na identickém psychologickém základu, které charakterizuje jako představy, názory a postoje, vyjadřované vůči určitým skupinám osob, generačně zakořeněné, velice těžko vyvratitelné.

V pojetí Špatenkové et al. (2015) jsou předsudky charakterizovány jako stav emocí, doprovázené většinou negativním postojem a stereotypy jako stav naprosté neznalosti. Jílek et al. (2015) na druhou stranu uvádí, že jde o vědomé či nevědomé hodnotící soudy, ovlivněné společenským vývojem, které mohou přiřazovat nejen vlastnosti negativní, ale i pozitivní.

Kutnohorská (2013) se opírá o definici předsudku jako negativního stereotypu a stereotyp popisuje jako navyklý, ustálený vzorec chování a myšlení, který je neodmyslitelnou součástí každé kultury. Uvádí (Kutnohorská, 2013), že v souvislosti s etniky se často jedná o stereotypy s diskriminačními prvky, přenášené v rámci jednotlivých generací. V případě ČR odkazuje (Kutnohorská, 2013) na stereotypy národní, představující postoj českých občanů na občany jiných národností.

Weinerová (2014) se zamýšlí, jaké informace vedou k vzniku stereotypů a předsudků a odkazuje na Ottův naučný slovník z roku 1892, ve kterém jsou Cikáni popisováni jako lidé bez starostí o budoucnost, bez smyslu pro odpovědnost, s absencí osobní cti, se sklony ke zlodějství, nemravnému životu, ale na druhou stranu s láskou k dětem, koním i hudbě. Podle Urbana et al. (2011) se ve vztahu k Romům nejčastěji objevují předsudky spojené s asociálním chováním, nízkou pracovní morálkou, negativním přístupem k hygieně, kriminální činností, se sklony k alkoholismu apod.

Existenci předsudků vůči Romům potvrzuje i Zpráva o stavu romské menšiny (Úřad vlády ČR, 2015), která uvádí, že i v případě úspěšných a integrovaných Romů lze zaznamenat předpojatý přístup majority, jen proto, že jsou Romové. Podle Weinerové (2014) lidé podléhají vytvářené realitě, očekávání a vyhledávají informace dokazující pravdivost těchto tvrzení. Současný trend by neměl stereotypy a předsudky vnímat jako patologické jevy, ale sledovat jejich logiku a fungující mechanismy (Weinerová, 2014).

2.5 Podnikání Romů

Jak už bylo řečeno v předcházejících kapitolách, k zásadním změnám v životě Romů v ČR dochází po roce 1989, kdy podle Gulové a Šípa (2013) lze zaznamenat zvýšený zájem o romskou populaci, která díky nově nabytým právům má možnost prosazovat vlastní identitu nejen v oblasti společenské, ale i ekonomické. Tuto skutečnost potvrzuje i Davidová et al. (2010), která píše o otevření nových, dosud nepoznaných možností pro Romy, zahrnující i podnikatelskou činnost.

Veber a Srpová (2012) uvádí, že pojem podnikatel historicky pochází z francouzštiny a svým významem původně charakterizoval prostředníka či zprostředkovatele, nicméně v současném pojetí se jedná o osobu realizující určitý projekt, za který nese riziko úspěchu či neúspěchu.

Hásová (2011) odkazuje na definici podnikání, ze které vyplývá, že se jedná o soustavnou činnost, která je vykonávána za účelem dosažení zisku a je provozována samostatně. Podle Vebera a Srpové (2012) podnikání z ekonomického hlediska představuje proces, při kterém dochází k vytváření přidané hodnoty, z hlediska psychologického se jedná o prostředek k dosažení seberealizace, nezávislosti, splněných přání a z pohledu sociologického je jeho smyslem vytvářet blahobyt, dokonale využívat všechny zdroje a v neposlední řadě vytvářet pracovní místa a příležitosti.

Veber a Srpová (2012) nicméně upozorňuje na možné bariéry, které mohou vnitřní aktivitu podnikajícího člověka utlumit nebo dokonce potlačit a zmiňují vliv veřejného mínění, jako jeden z faktorů externích bariér, který může podnikatelskou činnost negativně ovlivnit.

Tuto skutečnost potvrzuje i Jakoubek a Poduška (2003) kteří uvádějí, že reakce majoritní společnosti na úspěšné romské podnikatele, vyvolává spíše pocit nedůvěry, podezřívavosti a odsouzení, místo předpokládaného ocenění. Na druhou stranu Jakoubek a Hirt (2004) poukazují na romskou absenci odpovědnosti za své chování, která v případě podnikajících Romů často představuje neplacení sociálního a zdravotního pojištění nejen sobě, ale i svým zaměstnancům, čímž je dostává do dluhové pasti. Rovněž tak Kukla (2016) poukazuje na nekalé praktiky některých romských podnikatelů, kteří svým zaměstnancům – Romům, mzdu vyplácí se zpožděním nebo vůbec.

Vzhledem k tomu, že neexistují žádná oficiální statistická data, která by romské podnikatele vymezovala co do počtu nebo druhu podnikatelské činnosti, lze jejich existenci dokázat pouze na několika člancích popisujících jejich životní příběhy nebo na skutečnosti, že v rámci ČR působí různá sdružení romských podnikatelů a soukromníků. Zajímavá fakta obsahuje tzv. Bratinkova zpráva, jejíž součástí byl i sociologický průzkum mezi zaměstnanci státní správy (Romská komunita a její situace podle názorů představitelů státní správy, ..., Úřad vlády ČR, 1997) zaměřený na romskou problematiku, a i když se nejedná o údaje nejnovější, lze si na základě těchto informací udělat určitou představu o zastoupení jednotlivých činností v rámci romského podnikání. Z výsledků tohoto průzkumu vyplynulo, že převažujícími činnostmi byly

kopáčské, zemní a stavební práce, následovala obchodní a zprostředkovatelská činnost, úklidové služby, restaurační a ubytovací služby a ojediněle malíři, natěrači, brusiči, obuvníci nebo truhláři. Největší bariérou pro získání živnostenského listu bylo nedostatečné vzdělání a kvalifikace Romů (Romská komunita a její situace podle názorů představitelů státní správy, policie, romských a proromských iniciativ na úrovni okresů ČR, okresních a dalších vybraných měst, Úřad vlády ČR, 1997).

Domnívám se, že v rámci této kapitoly je vhodné zmínit i tzv. sociální podnikání, které Boukal (2013) od běžného podnikání odlišuje tím, že zisk z této činnosti neslouží k navýšení kapitálu, ale k naplnění sociálního cíle, kterým je integrace sociálně znevýhodněných osob. Podle Strategie romské integrace do roku 2020 (Úřad vlády ČR, 2015) se jedná o jednu z cest, jak podpořit podnikatelskou činnost romských občanů a zároveň řešit romskou nezaměstnanost.

2.6 Sociální práce zaměřená na problematiku Romů

Gulová (2011) uvádí, že v rámci sociální práce představuje romská populace z dlouhodobého hlediska jednu ze stěžejních cílových skupin a poukazuje na jejich nepříznivou situaci nejen v ČR, ale v rámci celé Evropy.

Fésüs et al. (2012) nad situací Romů v rámci evropského regionu vyjadřuje znepokojení a politické iniciativy zaměřené na řešení nepříznivé sociální situace v posledních dvou desetiletích hodnotí spíše jako neúspěšné. Dle jeho názoru (Fésüs et al., 2012) můžou situaci vyřešit závazná politická rozhodnutí, mezirezortní koordinace, politika založená na faktech, opatření vedoucí k překonání předsudků vůči Romům, přiměřený rozpočet a v neposlední řadě samotné zapojení a aktivizace Romů. Za klíčový efekt považuje (Fésüs et al., 2012) odstranění nerovností v oblasti zdraví, vzdělání, zaměstnanosti, bydlení a dalšími aspekty, které jsou součástí komplexního politického rámce. S tímto názorem se ztotožňuje i Gulová (2011), která současnému politickému systému v ČR vytýká zejména nelegální segregaci Romů.

Kuzníková (2011) uvádí, že podmínkou pro úspěšnou realizaci sociální práce s příslušníky romské populace je především vhodně zvolená komunikace, která by srozumitelnou formou vysvětlovala způsoby řešení jejich nepříznivé situace a jako příklad uvádí zdravotně sociálního pracovníka v sociálně vyloučených lokalitách. Důraz

na znalosti z oblasti sociální práce s menšinami a romské komunity klade i Urban (2015), čímž potvrzuje teorii Navrátila (2003), že sociální práce s Romy je specifická a boj se sociálním vyloučením patří mezi její hlavní úkoly. Ve shodě s tímto tvrzením konstatují Hirt a Jakoubek (2006), že jen díky sociální práci mají Romové v sociálně vyloučených lokalitách přístup k státem zaručeným právům.

Urban (2015) pro sociální práci s romskou komunitou doporučuje zejména terénní a komunitní práci, která v případě terénní formy představuje práci s klientem v jeho přirozeném prostředí a v případě komunitní práce vychází z potřeb a dispozic dané komunity. Zaměřuje se (Urban, 2015) na činnost sociálního pracovníka, který v rámci romské problematiky obvykle řeší otázky bydlení, zajišťuje dávky státní sociální podpory, dostupnost zdravotní péče, rekvalifikační kurzy nebo zprostředkovává zaměstnání. Klade (Urban, 2015) důraz na znalost romských hodnot, tradic a zvyklostí, bez kterých by jen těžko došlo u klienta k očekávaným změnám a zároveň poukazuje na nezbytnou spolupráci se specializovanými pracovišti, jako jsou např. kontaktní centra, Bílý kruh bezpečí, Probační a mediační služba, Oddělení sociálně-právní ochrany dětí, úřady práce a v neposlední řadě i nízkoprahová zařízení pro romskou mládež.

3 Cíl práce a výzkumné otázky

3.1 Cíl práce

Hlavním cílem bakalářské práce bylo zmapovat v cílové populaci romských podnikatelů individuální prožívání sociálních, ekonomických, případně i zdravotních atributů souvisejících s jejich byznysem, a to zejména z pohledu sociální práce. Vzhledem k tomu, že romští podnikatelé představují v rámci naší společnosti specifickou skupinu osob, zajímaly mě jejich případné problémy vyplývající z podnikatelské činnosti a také jejich názory a zkušenosti s příslušníky majoritní společnosti.

3.2 Výzkumné otázky

V souvislosti s cílem bakalářské práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky.

Panuje v cílové populaci názor, že je pro Roma v České republice těžké podnikat, získat zakázky a důvěru zákazníka?

Setkávají se podnikající Romové v souvislosti se svou pracovní činností s předsudky, a v případě, že ano, s jakými?

4 Operacionalizace základních pojmů

Rom – zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2015 vychází z definice: „*Za Roma považujeme takového jednice, který se za Roma sám považuje, aniž by se nutně k této příslušnosti za všech okolností (např. při sčítání lidu) hlásil, a/nebo je za Roma považován významnou částí svého okolí na základě skutečných či domnělých (antropologických, kulturních nebo sociálních) indikátorů*“ (Úřad vlády ČR, 2015, s. 5).

Podnikatel – je ten, kdo za účelem dosažení zisku vykonává soustavně a samostatně, na vlastní účet a odpovědnost, výdělečnou činnost živnostenským nebo obdobným způsobem (Ševčík, 2013).

Podnikatelská činnost - soustavná činnost, která je vykonávána za účelem dosažení zisku a je provozována samostatně (Hásová, 2011).

Zákazník – jednotlivec nebo organizace, která má z vytvořené hodnoty přímý nebo nepřímý užitek (Wiegers, 2008).

Atribut – charakteristika, zvláštnost nebo rozlišující rys osoby, věci, apod. (Trout, Rivkin, 2006).

Majorita – výraz pro většinu (Drábová, Zubíková, 2011).

Předsudek – negativní stereotyp, který představuje navyklý, ustálený vzorec chování a myšlení, často doprovázený diskriminačními prvky, přenášený v rámci jednotlivých generací (Kutnohorská, 2013).

5 Metodika výzkumu

Ke sběru primárních dat byla použita kvalitativní výzkumná strategie, kterou Reichel (2009) charakterizuje jako přístup, jehož výsledky sice nelze měřit nebo statisticky vyčíslit, nicméně jeho smyslem je porozumět a odhalit podstatu zkoumaných jevů. Pro studie zaměřené na každodenní život lidí hodnotí (Reichel, 2009) tento způsob výzkumu jako nejvhodnější, a vyzdvihuje jeho jedinečnost v možnosti sledovat a analyzovat daný fenomén v jeho přirozeném prostředí.

Kutnohorská (2009) uvádí, že důležitou roli v kvalitativním výzkumu hraje badatel, mezi jehož schopnosti by měla patřit kreativita, schopnost analyzovat textová data, komunikační dovednosti a v neposlední řadě i abstraktní myšlení.

Pro naplnění cílů bakalářské práce byla zvolena metoda dotazování za pomoci hloubkových nestrukturovaných rozhovorů. Sedláková (2014) upozorňuje, že vzhledem k časové náročnosti hloubkových rozhovorů a velkému objemu dat je v některých případech potřeba setkání s informanty opakovat. Tato skutečnost se potvrdila i v případě mého výzkumu, kdy u některých komunikačních partnerů proběhlo více sezení.

Podle Sedlákové (2014) je největší předností hloubkových rozhovorů jejich spontánnost a jistá důvěrnost sdělovaných, někdy velmi citlivých informací, nicméně mezi negativní faktory této metody řadí obtížnou analýzu získaných dat a zpracovatelskou náročnost. I v rámci mého výzkumu došlo k potvrzení tohoto faktu. Sedláková (2014) charakterizuje hloubkový rozhovor jako vzájemnou interakci mezi tazatelem a informantem, jehož průběh se odvíjí od vlastní dynamiky, kterou nelze předem plánovat. Kutnohorská (2009) k tomu dodává, že přes všechny tyto skutečnosti je třeba držet se klíčového tématu a v případě potřeby nestrukturovaný rozhovor směřovat k výzkumným otázkám.

5.1 Analýza a zpracování dat

Rozhovory s komunikačními partnery probíhaly v období od podzimu roku 2016 až do února 2017. Ve většině případů se odehrávaly v provozovnách a kancelářích romských podnikatelů, pouze v jednom případě se setkání uskutečnilo v domácím prostředí informanta. Komunikační partneři byli seznámeni s účelem a smyslem rozhovorů a k jejich realizaci i zveřejnění mi byl poskytnut výslovný souhlas. Rozhovory byly prvotně zaznamenány pomocí audiozáznamu a získané informace byly přepsány do elektronické podoby. Následně došlo k jejich pročištění a prostřednictvím vytvořených trsů jsem analyzovala jejich výsledky. Sedláková (2014) metodu vytváření trsů popisuje jako kategorizaci získaných dat podle jednotlivých znaků, založených na určité podobnosti. Podle Miovského (2006) je smyslem této kategorizace vytváření obecnějších jednotek.

5.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor představuje šest komunikačních partnerů z cílové populace romských podnikatelů. Pro jejich výběr byla použita metoda sněhové koule, která je podle Miovského (2006) v rámci kvalitativního výzkumu jedna z nejčastěji užívaných. Výhodou této metody je možnost různých kombinací výběru vzorku. Podmínkou pro její uplatnění je tzv. nultá fáze, která představuje kontakt výzkumníka s prvním komunikačním partnerem, který následně zprostředkuje a doporučí další respondenty (Miovský, 2006).

Vzhledem k tomu, že základním kritériem pro výběr výzkumného souboru byli jedinci romského původu, jejichž zdrojem příjmů je podnikání nebo jiná samostatně výdělečná činnost, použila jsem kromě záměrného (účelového) výběru i metodu výběru příležitostného.

Miovský (2006) charakterizuje záměrný (účelový) výběr, jako nejvíce rozšířenou metodu, kdy potencionální účastníci výzkumu jsou vyhledáváni, na základě předem daných kritérií. Její podstatou je využití dané příležitosti, ale i pohotovost a schopnost improvizace výzkumníka (Miovský, 2006).

Pro celkový přehled výzkumného souboru byla vytvořena tabulka číslo 2, ze které vyplývá, že:

- věkové rozmezí romských podnikatelů se pohybuje od 31 do 72 let,
- ve vzdělanosti romských podnikatelů převažuje typ vzdělání – vyučen (KP1, KP4, KP6), středoškolské vzdělání je zastoupeno ve dvou případech (KP2, KP3) a základní vzdělání v jednom případě (KP5),
- podnikatelské aktivity Romů jsou zaměřeny na úklidové služby (KP1), stavební práce (KP2, KP6), finanční poradenství (KP3), pokrývačské a tesařské práce (KP4) a oblast pohostinství, včetně ubytovacích služeb (KP5),
- doba provozování podnikatelské činnosti se pohybuje v rozmezí od 3 do 27 let,
- mezi romskými podnikateli jsou zároveň i zaměstnavatelé (KP1, KP2, KP4, KP6)

Tabulka 2: Výzkumný vzorek

	Věk KP	Dosažené vzdělání	Druh podnikatelské činnosti	Doba provozování podnikatelské činnosti	Počet zaměstnanců	
					Romové	Ne - Romové
KP1	68	Vyučen	Úklidové služby	25	10	0
KP2	72	Středoškolské	Stavební práce	27	16	7
KP3	31	Středoškolské	Finanční poradenství	3	0	0
KP4	47	Vyučen	Pokrývačství, tesářství	23	0	17
KP5	56	Základní	Pohostinství, ubytování	24	0	0
KP6	43	Vyučen	Stavební práce	10	5	0

Zdroj: vlastní výzkum

5.3 Osobní charakteristiky komunikačních partnerů

Za účelem celkové přehlednosti a orientace mezi jednotlivými komunikačními partnery v krátkosti zmíním jejich současnou situaci a osobní charakteristiku.

Komunikační partner č. 1, věk 68 let, vyučen v oboru zedník, ženatý, manželka romského původu, děti již dospělé, žije v bytě v osobním vlastnictví. Pochází z východního Slovenska, do Čech přišel s migrační vlnou v 60 letech, ovládá romský jazyk. Firma založena v roce 1992, dnes právní forma – společnost s ručením omezeným, stěžejní podnikatelská činnost – úklidové služby, dříve provozovali i stavební práce. V současné době 10 zaměstnanců pouze romského původu. V době, kdy předmětem podnikatelské činnosti byly i stavební práce až 50 zaměstnanců (i neromského původu). Zakladatel místního romského komunitního centra, člen sociální komise města.

Komunikační partner č. 2, věk 72 let, dálkově vystudoval střední zemědělskou školu, ženatý, manželka romského původu, děti dospělé, zapojené do chodu firmy, s rodinou žije ve vlastním rodinném domě. Pochází ze Slovenska, v Čechách od roku 1956,

ovládá romský jazyk. Firma provozuje stavební činnost, 90 % zaměstnanců tvoří Romové. Aktivně se zapojuje, jako člen obecního zastupitelstva, do komunální politiky. V rámci komunity spolufinancuje romské sdružení, finančně podporuje a pořádá akce pro Romy.

Komunikační partner č. 3, věk 31 let, středoškolské vzdělání, které si doplnil až v dospělosti, po základní škole vyučen zedníkem, ženatý, manželka neromského původu, 1 malé dítě, společně s romskými prarodiči žije v rodinném domě. Vzhledem k nepříznivé situaci v rodině ho vychovávala jeho babička (Romka). Kromě příbuzných téměř žádný kontakt s ostatními Romy, romsky nemluví, ale rozumí. Po vyučení převzal rodinnou firmu, jejímž předmětem byla stavební činnost. Ze zdravotních důvodů z firmy odešel a v současné době podniká v oblasti finančního poradenství. Nemá zaměstnance.

Komunikační partner č. 4, věk 47 let, vyučen tesařem, ženatý, manželka neromského původu, 2 děti, jeho rodiče pocházejí ze Slovenska. S rodinou žije ve vlastním rodinném domě. Ovládá romský jazyk, ale mluví jen zřídka. Jeho děti už romštinu neovládají. Podniká od roku 1994, předmětem činnosti jsou tesařské, klempířské a pokrývačské práce, dnes společnost s ručením omezeným, 17 zaměstnanců, žádní Romové.

Komunikační partner č. 5, věk 56 let, základní vzdělání, ženatý s Romkou, děti již dospělé, žije ve vlastním domě. Pochází z východního Slovenska, jeho otec se na Slovensku živil jako kotlář. Do českého pohraničí přišel jako malý chlapec v 60 letech, mluvil pouze romsky, česky se učil až ve škole. Podniká od roku 1993, předmětem podnikatelské činnosti je pohostinství a ubytovací služby. Nemá zaměstnance, v podnikání mu pomáhá manželka. Aktivně se zapojuje do komunální politiky, je členem městského zastupitelstva.

Komunikační partner č. 6, věk 43 let, vyučen zedníkem, ženatý s Romkou, 3 děti, žije ve vlastním bytě, doma mluví romsky i česky, děti rovněž ovládají romštinu. Podniká cca 10 let, předmětem podnikání jsou stavební práce, 5 romských zaměstnanců, převážně příbuzní.

6 Výsledky rozhovorů

Získaná data z realizovaných rozhovorů jsou zachycena a okomentována v číselně řazených trsech. Písmeno „X“ představuje shodu komunikačního partnera s danou kategorií.

Tabulka 3: Trs 1 – Motivace k zahájení podnikatelské činnosti

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Seberealizace		X	X	X	X	
Nezávislost		X	X	X		X
Finanční zajištění		X	X	X		X
Zdravotní důvody			X			
Nezaměstnanost	X					X

Zdroj: vlastní výzkum

Komunikační partneři (KP2, KP3, KP4, KP5) uvedli jako jeden z hlavních důvodů pro zahájení podnikatelské činnosti snahu o vlastní seberealizaci. „*Vždycky jsem chtěl dělat na sebe, než pro někoho jiného. ...chtěl jsem být lepším člověkem*“ (KP3). „*Chtěl jsem to zkusit, chtěl jsem ukázat, že i Romové něco dokážou*“ (KP5). Dalším nejčastěji uváděným důvodem byla představa o nezávislosti (KP2, KP3, KP4, KP6) a potřeba finančního zajištění rodiny (KP2, KP3, KP4, KP6). „*...nechtěl jsem být na někom závislý a taky jsem potřeboval zabezpečit rodinu.*“ (KP3). „*...nenechám si moc poroučet. Chtěl jsem být pánem svého času, jít do práce, když já chci, mít volno, kdy se mně chce a samozřejmě mě motivovaly peníze*“ (KP4). „*Potřeboval jsem peníze, žít z dávek se mi nechtělo. Chtěl jsem, aby se rodina měla dobře*“ (KP6). Dva komunikační partneři (KP1, KP6) uvedli jako jeden z hlavních důvodů založení firmy problémy spojené s nezaměstnaností Romů. „*V té době bylo hodně Romů propuštěno z papíren a nevědělo se, co s nimi. Nikde je moc nechtěli, tak starosta vymyslel, že by bylo dobrý, kdyby vznikla firma, která by zajišťovala úklid ve městě a zároveň tyhle Romy zaměstnala*“ (KP1). Komunikačního partnera (KP6) k podnikání přivedla osobní zkušenost s evidencí na úřadu práce, coby uchazeče o zaměstnání a negativní zkušenost se sháněním zaměstnání. „*Byl jsem na pracáku a nikde mě nechtěli, chtěl jsem to zkusit*“ (KP6). V případě komunikačního partnera (KP3) byly zdravotní důvody příčinou ve změně podnikatelské činnosti (KP3). „*Děda mě zapojil do firmy hned po vyučení, ale*

v 27 jsem dostal infarkt a musel jsem toho nechat. Finanční poradenství bylo pro mě alternativou, jak dělat na sebe a při tom nebyť v neustálém stresu.“

Tabulka 4: Trs 2 – Nejčastěji uváděné překážky v podnikatelské činnosti

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Nízká kvalifikace			X			
Nedostatek finančních prostředků		X		X	X	X
Problémy se zaměstnanci				X		X
Ekonomická situace c ČR		X				
Nedůvěra zákazníků	X	X			X	X
Předsudky zákazníků	X	X			X	X
Diskriminace ze strany zákazníků	X			X	X	X

Zdroj: vlastní výzkum

Na dotaz, zda se komunikační partneři museli v rámci své podnikatelské činnosti potýkat s nějakými překážkami, ať už v jejím prvopočátku nebo v jejím průběhu, byl ve čtyřech případech (KP2, KP4, KP5, KP6) uveden nedostatek finančních prostředků pro rozjezd firmy. „Neměl jsem žádné peníze, to byla asi největší překážka. Neměl jsem ani na lopaty a krumpáče, bratr mi musel půjčit dvacet tisíc korun“ (KP2). „Začal jsem fakt od nuly. Můj kapitál byl 7 – 8 000,- Kč. Nebylo náradí. Od známých jsem si půjčoval vrtačky, pily“ (KP4). „Kdyby mi nepůjčila segra, žádná hospoda by nebyla“ (KP5). Jako další nejčastěji uváděná překážka ztěžující podnikatelskou činnost byla uvedena nedůvěra a předsudky ze strany zákazníků, často doprovázené diskriminačními faktory (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6). Komunikační partner 1 tuto skutečnost okomentoval slovy: „Hlásili jsme se do výběrových řízení, ale koukali na nás s vrchu.“ Osobní zkušenost s nedůvěrou a předsudky ze strany zákazníků popisuje Komunikační partner 5 takto: „...docela často se stane, že host vejde dovnitř, a když mě uvidí, otočí se a jde pryč. Tento komunikační partner zároveň uvádí časté kontroly ze živnostenského úřadu a hygieny, které charakterizuje jako diskriminační. „Šlo o udání, sami mi to řekli“ (KP5). Komunikační partner 6 odpověděl: „Dělali jsme jednomu chlápku něco

na baráku a on před námi všechno zamknul, poschovával. Měl strach, že mu tam něco ukradneme.“ I on si stěžoval na projevy diskriminace, které popisoval svými slovy: „...si mysleli, že když jsem Cikán, tak těm, že se platit nemusí včas nebo platili míň, než bylo dohodnuto. Neměl jsem pak na výplaty, na materiál, musel jsem si půjčovat. Chtěl jsem i skončit.“ Obdobnou zkušenost popisoval i komunikační partner 4: „Tlačili na mě, abych dělal za nižší ceny. Mysleli si, Cikán, ten bude vděčný, že může pro nás dělat.“ Problémy se zaměstnanci uvedli dva komunikační partneři (KP4, KP6). „Chodili pozdě do práce, byli nespolehliví, lhali mi. Před zákazníky jsem se za to styděl“(KP4). „...musel jsem je kolikrát nahánět, aby vůbec přišli do práce... Zkoušel jsem hledat i mezi bílými, ale nikdo nechtěl dělat pod Cikánem“ (KP6). Nedostatečnou kvalifikaci jako překážku v podnikání uvedl pouze komunikační partner 3 „...pro poradenství byla podmínkou maturita, a tu jsem neměl“. Pro komunikačního partnera 2 byla největší překážkou ekonomická situace v ČR po roce 1996: „... jsme pracovali pro velké firmy, šlo o stálou práci. Po roce 1996 řada velkých firem skončila a my museli hledat nové zákazníky. Nastala tvrdá realita.“

Tabulka 5: Trs 3 – Reakce romské komunity na podnikatelskou činnost

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Závist	X			X		
Pomluvy	X					
Vyloučení		X			X	X
Podceňování				X		
Žádost o půjčku				X		
Žádost o zaměstnání	X	X		X		
Pochvala			X			X

Zdroj: vlastní výzkum

Cílem této otázky bylo zjistit, zda podnikatelská činnost nějakým způsobem ovlivnila vztahy romských podnikatelů v rámci jejich komunity, zda zaznamenali nějaké změny v přístupu ostatních Romů, ať už v kladném nebo záporném smyslu. Z tabulky 5 vyplývá, že reakce byly spíše negativní (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6), než pozitivní (KP3, KP6). Komunikační partneři zmiňovali projevy závisti a pomluvy (KP1, KP4): „Na jednu stranu nám záviděli a pomlouvali nás....“(KP1). „Když jsem si koupil nové auto, záviděli“(KP4). Ve třech případech se vztahy vyhroutily až v samotné vyloučení z řad romské komunity (KP2, KP5, KP6): „V očích některých Romů jsem byl vnímán jako odpadlík od zažitého systému“(KP2). „Plno kamarádů, se kterými jsem vyrůstal, mě

odvrhli. S některými jsem se přestal úplně stýkat“(KP5). „Někteří mě prokleli, že už mezi ně nepatřím“(KP6). K podnikání komunikačního partnera 4 přistupovali ostatní Romové s odstupem, nevěřili v jeho úspěch: „Nebrali to moc vážně, říkali mi „t....., nevěřili, že to takhle rozjedu.“ Na druhou stranu tento komunikační partner uvádí, že ve chvíli, kdy se mu začalo dařit, byl těmi, co ho podceňovali, vyhledávan a žádán o zapůjčení finančních prostředků: „...chodili, abych jim půjčil. Ze začátku jsem i půjčoval, ale byly problémy s vracením. Dodnes mi jich několik dluží.“ Na tři komunikační partnery (KP1, KP2, KP4) se Romové obraceli s žádostí o zaměstnání: „...když viděli, že se mi docela daří, chodili za mnou a chtěli, abych je zaměstnal“(KP2). Komunikační partner 4 k tomu dodal: „Chtěli u mě dělat, a já bych je i zaměstnal, ale potřebuju vyučené řemeslníky, tesaře, klempíře, a to oni nejsou“(KP4). S pozitivní odezvou ve formě pochvaly nebo osobní podpory se setkali pouze dva komunikační partneři (KP3, KP6): „...většina mi fandí“(KP6).

Tabulka 6: Trs 4 – Faktory charakterizující přístup majoritní společnosti k romským podnikatelům

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Nedůvěra		X		X		
Předsudky		X	X			X
Diskriminace	X				X	
Závist				X		
Ocenění	X					X
Respekt		X				
Ekvivalentní vztah			X	X	X	

Zdroj: vlastní výzkum

Smyslem otázek týkajících se vztahů mezi romskými podnikateli a majoritou bylo zjistit, jak vnímají komunikační partneři přístup majoritní společnosti k nim, a zda podnikatelská činnost měla na tyto vztahy nějaký vliv. Tři komunikační partneři (KP2, KP3, KP6) potvrzují, že globálně mezi příslušníky majoritní společnosti stále přetrvávají zakořeněné předsudky. Tento stav výstižně charakterizuje komunikační partner 2, který uvádí: „Lidi nás obecně berou jako nespolehlivé, nepřizpůsobivé, se špatnou pracovní morálkou, s dluhy, které nechceme splácet. Řada lidí na nás pořád kouká jako na příživníky, kteří jenom zneužívají sociální dávky. Přistupují k nám s nedůvěrou, očekávají od nás spíš problémy.“ Dva komunikační partneři (KP1, KP5) uvádí faktory, charakterizující rasovou diskriminaci: „...stávalo se, že ve výběrových

řízení dávali přednost neromským firmám. Ale do očí vám nikdo neřekne, že vás nechce, protože jste Rom“ (KP1). „Ohrnují nad námi nos. Pokud si mohou vybrat mezi Čechem a Cikánem, tak si vyberou Čecha“ (KP5). Zajímavou zkušenost uvádí komunikační partner 4, který na tuto otázku odpověděl: „Většinou mi fandili, ale taky mi dávali najevo „žer, ale nemlaskej“. Jak jsem začal trošku mlaskat (koupil si auto, postavil dům), přišlo udání na finančák. Už jsem si na to zvykl.“ Na druhou stranu, ale všichni komunikační partneři připouští, že v rámci majority zaznamenali i projevy uznání, vážnost a ve třech případech (KP3, KP4, KP5) charakterizují stav jako rovnocenný, s absencí jakýchkoliv rozdílů. Komunikační partner 3 si tento stav vysvětluje, tím, že záleží na tom, v jaké oblasti podnikáte, jak se prezentujete: „Jako finanční poradce nemám žádné problémy, ale je fakt, že je to taky asi díky tomu, že nevypadám jako klasický Rom. Chodím v obleku, jezdím v relativně drahém autě, moje žena není Romka.“

Tabulka 7: Trs 5 – Nejčastěji uváděné faktory znevýhodňující Romy na trhu práce

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Předsudky	X	X		X	X	X
Rasová diskriminace	X	X	X		X	X
Nízká kvalifikace	X			X		
Zdravotní stav	X					

Zdroj: vlastní výzkum

Na otázku, zda být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem všichni komunikační partneři shodně odpověděli, že romství je určitý handicap, ztěžující jejich vstup na pracovní trh. Za všechny budu citovat komunikačního partnera 2, který uvedl: „...stále jsme posuzováni podle toho, jak vypadáme, co se o nás říká, než podle toho, co děláme.“ V podstatě to samé, ale jinými slovy potvrdil i komunikační partner 5, který stav popsal takto: „Je, už jenom proto, že jsi Rom, to je ta největší překážka. Lidi od nás čekají jenom problémy, nevěří nám.“ Na položenou otázku, zda mají Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti, jsem od komunikačních partnerů KP1, KP2, KP3, KP5, KP6 zaznamenala negativní odpověď. Komunikační partner 6 argumentoval osobní zkušeností: „Ne, já jsem taky nemohl najít práci, i když jsem vyučený. Říkali mi, že už někoho mají, ale já myslím, že to nebyla pravda, že prostě nechtěli Cikána.“ Opačný

názor na věc vyjádřil komunikační partner 4, který problém nevidí v romství, ale v nedostatečné kvalifikaci Romů: „Podle mě mají stejnou šanci. Beru to podle sebe. Problém je většinou v tom, že nic neumí, nejsou ani vyučeni, to je pak těžký.“ Jako nejčastěji uváděné faktory znevýhodňující Romy na trhu práce byly uváděny vztité předsudky (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6) a rasová diskriminace (KP1, KP2, KP3, KP5, KP6). Komunikační partner 1 situaci Romů charakterizoval slovy: „Když se někoho zeptáte, koho si pod Romem představí, řekne, že to je ten, co nechodí do práce, a ještě za to bere peníze. Obecně na nás lidi pořád koukají jako na příživníky a zloděje, který nic neumí. Aby se romská firma užívala, musí často dělat pod cenou.“ Předsudky i rasovou diskriminaci potvrzuje i komunikační partner 2: „Pořád se na mě obrazejí Romové, kterým se nedaří najít práci, i když splňují požadovaná kritéria. Ty důvody jsou pořád stejné, předsudky lidí vůči nám, ale i rasová diskriminace.“ Komunikační partner 5 doplňuje komentář slovy: „Vidí Cikána, bojí se, že mu něco ukradne, že to bude lempl, ani mu nedá šanci. Když si můžou vybrat mezi Čechem a Cikánem, většinou si vyberou Čecha.“ Nízkou kvalifikaci jako znevýhodňující faktor uvedl pouze komunikační partner KP1 a KP4. Jeden komunikační partner (KP1) uvedl jako další možný znevýhodňující faktor zdravotní stav: „...častěji marodí, a to je pro zaměstnavatele ekonomická zátěž.“

Tabulka 8: Trs 6 – Bariéry v získávání zakázek

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Konkurence	X					
Rasová diskriminace	X	X			X	X
Předsudky	X	X			X	X
Žádné			X	X		

Zdroj: vlastní výzkum

Výsledky tabulky 6 jsou odpověďmi na okruh otázek, týkajících se zakázek, jejich získávání, na existenci případných překážek. Čtyři komunikační partneři (KP1, KP2, KP5, KP6) jsou přesvědčeni, že romství může v procesu získávání zakázek znamenat určitý handicap, zejména u nových zákazníků. KP1 to vyjádřil slovy: „..., už samotná fysiognomie Roma je handicap, spojený s předsudky.“ Komunikační partner KP2 popsal vlastní zkušenost: „Pokud jde o nového zákazníka, který mě nezná, vždycky ho slušně požádám, aby se na mě nekoukal jako na Roma. Řeknu, ať si mě ověří a pak ať se ozvou. Dám jim kontakty na předešlé zákazníky, tam si můžou ověřit, co umíme a jak

pracujeme.“ S tímto přístupem se ztotožňuje i komunikační partner 6, který má již stálou klientelu a nové získává především na základě doporučení předcházejících zákazníků: „Říkám jim, ať se na mě jdou zeptat těch, co už mě znají, a kterým jsem už něco dělal. Nemám s tím problém, klidně jim dám kontakty.“ Z odpovědí KP1, KP2, KP5 a KP6 vyplývá, že jednou z nejčastějších bariér při získávání zakázek jsou předsudky vůči Romům a rasová diskriminace. Komunikační partner 2 odpověděl: „Souvisí to s všeobecným povědomím lidí o Romech, jak už jsem říkal s předsudky. Stále nás mají zaškatulkované jako ty, co kradou, flákače, ty co mají všechno zadarmo.“ KP6 se rovněž domnívá, že romští podnikatelé jsou vystaveni rasové diskriminaci, kterou uvádí na příkladu: *Zákazník slíbí, že do týdne zavolá a už se vůbec neozve. Myslím si, že to je právě proto, že jsme romská firma.* Špatnou zkušenost se získáváním zakázek uvádí KP 5, který říká: „Napsal jsem do 26 cestovek, neozvala se ani jedna. Napsal jsem, že se jedná o cikánskou hospodu. Raději jsem si kvůli tomu změnil razítko.“ V jednom případě (KP1) byla jako jedna z překážek uvedena konkurence: „...když jsme ještě dělali stavařinu, bylo to horší. Tam byla konkurence poměrně velká...“ Pouze dva komunikační partneři (KP3, KP4) charakterizovali svoji zkušenost se získáváním klientů jako dobrou, bez problémů. Komunikační partner 3 tuto skutečnost potvrzuje slovy: „Klientů mám dost. Mám kancelář v B..., V..., V..., a ve S... .“ KP 4 odpověděl: „...zakázek mám dost, nestíhám. Ale jak už jsem říkal, řemeslníků je málo, a to je naše výhoda.“ I v případě otázky, zda romství představuje určitý handicap při získávání zakázek, oba komunikační partneři (KP3, KP4) shodně uvedli, že z jejich pohledu nic takového nepocítují. „Pro mě ne, ale já asi úplně nezapadám mezi typické Romy“(KP3). „Mně se to nepotvrdilo, zakázek mám dost“(KP4).

Tabulka 9: Trs 7 – Zdravotní problémy romských podnikatelů

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Zátěž na psychiku/stres	X	X	X	X		X
Vyčerpání/únava	X		X		X	
Přírůstek váhy				X	X	
Bolest zad					X	
Vysoký tlak		X			X	
Otoky končetin					X	
Kardiovaskulární problémy			X			

Zdroj: vlastní výzkum

Podstatou tabulky 9 bylo zjistit, zda provozování samostatné výdělečné činnosti ovlivňuje zdravotní stav romských podnikatelů. Z výsledků vyplývá, že všichni komunikační partneři mají nějaké zdravotní problémy, které souvisí s jejich byznysem. Kromě komunikačního partnera 5 všichni shodně uvedli, že se jedná hlavně o psychickou zátěž spojenou s dlouhodobými stresy. Jako příčinu těchto stresů uvádí zejména obavy z budoucnosti, z nedostatku zakázek, z dodržení termínů apod.. „*Fungujeme 365 dní v roce, máte odpovědnost za zaměstnance, který musíte pořád kontrolovat, někdy je to vyčerpávající*“ (KP1). „*...jsem vystaven neustálému stresu, aby zakázky dobře dopadly, aby bylo dost práce, abych nemusel řešit, jestli budu mít na výplatu*“ (KP2). „*...někdy to je o nervy, když třeba nestíháme a hoří nám termín. To je mi pak blbě, bojím se, co bude*“ (KP6). Tři komunikační partneři (KP2, KP3, KP5) se zmiňují i o únavě a vyčerpání: „*Ten neustálý tlak, jestli dostaneme zapláceno, jestli bude dost práce. Byl jsem hrozně vyčerpaný*“ (KP3). „*Dělám to už přes 20 let a někdy jsem z toho hrozně unavenej. Jsem na to se ženou sám, děti se do toho moc nehrnou, jsme tady pořád*“ (KP5). Dva komunikační partneři (KP4, KP5) přiznávají přírůstek váhy: „*Od té doby, co jsem slezl ze střechy jsem pár kilo přibral. Ted' už se vlastně jen starám o firmu, o zakázky, toho pohybu je míň*“ (KP4). U většiny komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP3, KP4, KP5) je zaznamenán více jak jeden zdravotní problém: „*Přibral jsem, bolí mě záda, otýkají nohy, mám vysoký tlak*“ (KP5). „*...jsem po infarktu, beru léky, musím chodit na kontroly*“ (KP3).

Tabulka 10: Trs 8 – Ekonomická situace romských podnikatelů

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Uspokojivá/ bez úvěru	X					X
Uspokojivá/ s úvěrem					X	
Nadstandardní		X	X	X		

Zdroj: vlastní výzkum

V případě otázky týkající se vlivu podnikatelské činnosti na ekonomickou stránku života romských podnikatelů si nikdo z komunikačních partnerů nestěžoval na nedostatek. Dva komunikační partneři (KP1, KP2) svoji ekonomickou situaci ohodnotili jako uspokojivou. „*Rodina je zajištěna, ale mohlo by to být lepší*“ (KP1). „*Bydlíme ve vlastním bytě, já i manželka máme auto, nemáme dluhy*“ (KP6). Jeden komunikační partner (KP5) se vyjádřil v tom smyslu, že se jedná o zásadní zdroj příjmu, zajišťující

běžný standard, nicméně s úvěrovou zátěží: „Živí nás to, máme se relativně dobře, ale jsem zadlužený.“ Zbývající komunikační partneři (KP2, KP3, KP4) svoji situaci hodnotí jako nadstandardní. Všichni tři vlastní rodinné domy, jejich manželky mají vlastní vozidla, s rodinami jezdí na dovolenou. KP4 tuto skutečnost potvrzoval slovy: „Životní úroveň se oproti začátkům zvedla. Mám se dobře. Postavil jsem barák, manželka má auto, jezdíme s dětmi na dovolený.“ KP3 odpověděl: „Díky podnikání si mohu dovolit věci, které bych si asi jako zaměstnanec poříditi nemohl.“ Z odpovědi KP2 vyplývá, že jeho podnikatelská činnost finančně zajišťuje nejen rodinu, ale že díky dobrým ekonomickým výsledkům je schopen podporovat v nepříznivé situaci i své zaměstnance, spolufinancovat romské sdružení: „Rodina je po všech stránkách zajištěna. Přispívám na místní romské sdružení, pořádáme romské plesy. Když je potřeba, pomáháme i rodinám našich zaměstnanců. A to všechno by nešlo, kdybych byl chudý. Když potřebujete, aby se věci daly do pohybu, musíte šáhnout i do vlastní peněženky.“

Tabulka 11: Trs 9 – Sociální status romského podnikatele

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Autorita	X	X			X	
Prestiž	X	X	X	X	X	X

Zdroj: vlastní výzkum

Za účelem zjištění, jaký dopad má podnikatelská činnost na sociální status romského podnikatele jsem směřovala otázku, zda samostatně výdělečná činnost má nějaký vliv na jejich společenské postavení. Ve shodě všichni komunikační partneři uváděli, že ANO. Tři komunikační partneři (KP1, KP2, KP5) se aktivně zapojují do komunální politiky. KP1 je členem městské komise pro sociální záležitosti, KP2 a KP5 byli opakovaně úspěšní ve volbách do obecních zastupitelstev. KP2 odpověděl: „... ano. Lidi mi ve volbách dali svůj hlas a myslím si, že to nebyly jen hlasy Romů, protože to by na zvolení nestačilo. Z toho usuzuji, že mi museli dát hlas i ostatní obyvatelé.“ Souvislost mezi podnikáním a sociálním statusem potvrdil KP5 svými slovy: „Díky hospodě mě lidi ve městě znaj. X let jsem v zastupitelstvu. V hospodě často řešíme problémy ve městě, lidi si mi stěžují, chtějí znát můj názor.“ Rovněž z odpovědi KP4 lze vyčíst, že i v jeho případě došlo k určitému posunu ve společenské pozici: ...poznal jsem lidi, který bych asi jinak nepoznal. Zjistil jsem, že mě hodně lidí potřebuje.“ Všichni komunikační partneři rovněž uváděli, že podnikatelská činnost významně

ovlivnila jejich prestiž, ať už ve formě určité vážnosti nebo ocenění. „Před lety jsme dostali cenu města, do které posílají hlasy i občané města. ...pro místní Romy jsem něco jako Vajda. Chodí za mnou, chtějí poradit, pomáhám jim s vyřizováním různých věcí na úřadech“(KP1). „Mám hodně známých a kamarádů i mezi Čechama“(KP6).

Tabulka 12: Trs 10 – Sociální role romského podnikatele

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Živitel rodiny	X	X	X	X	X	X
Zaměstnavatel	X	X		X		X

Zdroj: vlastní výzkum

Tato tabulka ukazuje, jaké sociální role zastávají podnikající Romové ve společnosti. V rámci výzkumného souboru všichni komunikační partneři svou podnikatelskou činností zajišťují obživu pro své rodiny a v případě komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP4, KP6) se jedná i o roli zaměstnavatele. „Každý podnikatel, ať Rom nebo ne -Rom se snaží o to, aby jeho firma prosperovala, aby uživil sebe, rodinu, zaměstnance“(KP2).

Tabulka 13: Trs 11 – Nejčastěji udávaný přínos podnikatelské činnosti Romů

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Finanční zajištění vlastní rodiny	X	X	X	X		X
Zaměstnávání ostatních Romů	X	X		X		X
Solidarita se zaměstnanci	X	X				
Nezávislost na sociálních dávkách	X	X	X		X	
Přispívání do daňového systému		X			X	

Zdroj: vlastní výzkum

Trs 11 vyjadřuje názory komunikačních partnerů na přínos jejich podnikatelské činnosti pro společnost. Z pohledu pěti romských podnikatelů (KP1, KP2, KP3, KP4, KP6) je za nejdůležitější přínos považováno finanční zajištění vlastní rodiny. „Rodina je po všech stránkách zajištěna. Do podnikání jsem zapojil celou rodinu i manžele dětí. Máme to rozdělené. Děti se starají o stavby a já sháním práci, vyřizuju platby, celé to zastřešuji“(KP2). Jako další nejčastěji zmiňovaný přínos byla uváděna vlastní soběstačnost, spočívající zejména v nezávislosti na sociálních dávkách. Tento aspekt uvedl komunikační partner 1, 2, 3 a 5. „Nejsme přítěží pro stát, musíme se o sebe postarat sami, jako každý jiný podnikatel“(KP3). „Nebereme žádný podpory ani sociální dávky. Staráme se sami o sebe“(KP5). „Jsem soběstačný...“(KP6). Dva komunikační partneři (KP2, KP5) vyzdvihli jako přínos svoji účast v systému daní. „Když podnikáte, platíte daně, přispíváte do systému, nechodíte žádat o sociální

dávky“(KP2). „*Nezatěžujeme stát. Odvádíme zdravotní, sociální, daně, jako každý jiný podnikatel, bílej nebo černej*“(KP5). V případě komunikačních partnerů-zaměstnavatelů (KP1, KP2, KP4, KP6) bylo shodně uvedeno, že v zaměstnanosti Romů mají romští podnikatelé důležité postavení. Tento stav výstižně charakterizoval KP2: „*...A pokud máte zaměstnance, jsou to zase převážně Romové. Z větší části nemají žádnou kvalifikaci, a to je pak vždycky problém. Někdy je pro ně taková romská firma jediná záchrana. Já jim vždycky říkám, aby pracovali, i třeba za minimální mzdu, ale aby něco dělali.*“ KP6 k tomu dodal: „*...dávám práci i jiným Romům. Kdybych je nezaměstnal, asi by byli taky na pracáku.*“ V souvislosti se zaměstnáváním Romů dva komunikační partneři (KP1, KP2) uvedli i vzájemnou solidaritu se zaměstnanci, spočívající v jejich podpoře v případě nepříznivé životní situace. „*Když mají problém, přijdou za námi, snažíme se jim pomoci. Obvykle se jedná o exekuce*“(KP1). „*...třeba mu i bezúročně půjčím, ale nesmí se flákat*“(KP2).

Tabulka 14: Trs 12 – Výhody romského podnikatele zaměstnávajícího Romy

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Znalost romské mentality	X	X				X
Absence diskriminace		X				
Lepší komunikace						X
Žádné výhody			X	X	X	

Zdroj: vlastní výzkum

Jak jsem již uvedla v trsu 10, jsou romští podnikatelé (KP1, KP2, KP4, KP6) i v pozici zaměstnavatelů. Především na ně byla směřována otázka, jaké jsou výhody romského podnikatele zaměstnávajícího Romy. Ve třech případech (KP1, KP2, KP6) byla uvedena jako výhoda znalost romské mentality, způsobu myšlení i chování. „*Známe jejich mentalitu, víme, co od nich můžeme čekat*“(KP1). „*Výhodou určitě je, že většinu z nich znám, jejich rodiny. Víím, jak žijí, znám jejich problémy. Oni zase ví, že když nebudou makat a nebudou chodit do práce, vyhodím je.*“(KP2). Odpověď komunikačního partnera 6 byla na tuto otázku sice velice stručná, nicméně obsahovala i další výhodu, a to lepší vzájemnou komunikaci: „*Známe se, lepší komunikace.*“ Komunikační partner 2 ve své odpovědi zmínil i nediskriminační jednání se zaměstnanci, které charakterizoval slovy: „*Snažím se dát šanci každému. Nedělám rozdíly mezi Romy a ne-Romy, jestli je bílej nebo černej. Pokud chodí do práce a dělá co má, chovám se ke všem stejně. Pro všechny platí stejná pravidla. Nikomu nenadržuji, pro mě je důležitý, co umí.*“ Komunikační partner 4 se k otázce nevyjádřil, ačkoli je

také zaměstnavatel, ale tuto skutečnost zdůvodnil tím, že nemá romské zaměstnance: „*Já bych je taky rád zaměstnal, ale nejsou. Já potřebuju kluky vyučený v řemesle, ale takový za mnou nechodí. Zkoušel jsem zaměstnat i nevyučeny, ale po měsíci jsem zjistil, že nejsou k tomu.*“ Na základě této skutečnosti jsem se snažila zjistit, jaké panují vztahy mezi zaměstnavatelem Romem a zaměstnancem z řad majority. V případě komunikačních partnerů 1, 2 a 4, kteří mají zkušenost se zaměstnanci neromského původu, z položených otázek vyplynulo, že mezi zaměstnanci nedochází k diferencii. „*Neromský zaměstnanec jsme měli jen v době, kdy jsme dělali stavební práce. My v tom rozdíl nedělali, přístupovali jsme k nim stejně. Pokud mi zaměstnanec nebude chodit do práce, vyhodím ho, ať je to Rom nebo ne, v tom bych rozdíl nedělal*“ (KP1). „*Nemám jich moc, ale dobře, že je mám. Vycházím s nimi dobře*“ (KP2). „*Nemám s nimi problém, myslím si, že mě mají rádi. Kdyby něco proti mně měli, nedělali by u mě*“ (KP4). Do kategorie žádných výhod jsem přiřadila i komunikační partnery 3 a 5, kteří vzhledem k tomu, že nemají zaměstnance, nemohou stav posoudit. V rámci výzkumu jsem se zabývala i otázkou případných nevýhod romských podnikatelů ve vztahu k zaměstnancům, ale i v tomto případě, se komunikační partneři 1, 2, 4 a 6 shodli na tom, že si žádné nevýhody neuvědomují. „*Nevím, nic mě nenapadá*“ (KP6).

Tabulka 15: Trs 13 – Využívání nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti k podnikatelské činnosti

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Několikrát	X	X				
Ne/Nikdy			X	X	X	X

Zdroj: vlastní výzkum

Smyslem otázky bylo zjistit, zda romští podnikatelé mají nějakou zkušenost s využíváním jednotlivých nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti. Dva komunikační partneři (KP1, KP2) potvrdili, že sice několikrát využili veřejně prospěšné práce, nicméně vzhledem k tomu, že se jedná o časově omezenou aktivitu, spojenou se složitou administrativou, v současné době již o tento druh podpory nežadají. KP1 k tomu řekl: „*Ano, několikrát jsme zkusili veřejně prospěšné práce, ale byla s tím složitá administrativa, navíc to bylo časově omezené. Už o to nežádáme. V současné době máme jen kmenové zaměstnance.*“ Odpověď zbývajících komunikačních partnerů (KP3, KP5, KP6) zněla „*Ne*“ nebo „*Nikdy*“.

Druhá výzkumná otázka byla zaměřena na existenci předsudků. Cílem položených otázek bylo zjistit, zda se komunikační partneři při své podnikatelské činnosti s nimi setkávají, případně, jak na ně reagují. Vzhledem k tomu, že předsudky úzce souvisí s diskriminačním chováním, nevyhnuli jsme se i otázkám týkající se diskriminace vůči romské menšině. V kontextu těchto témat mě zajímal i názor komunikačních partnerů na sociální práci zaměřenou na problematiku Romů, jaké mají znalosti v této oblasti, jak hodnotí současný stav, popřípadě jaké stimuly by navrhovali k jejímu zefektivnění.

Tabulka 16: Trs 14 – Existence předsudků v rámci podnikatelské činnosti

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Ano/občas	X	X		X		X
Ano/stále					X	
Ne			X			

Zdroj: vlastní výzkum

Trs 14 potvrzuje, že většina komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6) má nějakou zkušenost s předsudky vůči Romům. Z toho čtyři romští podnikatelé (KP1, KP2, KP4, KP6) uvedli, že se jedná o občasnou záležitost, jeden komunikační partner (KP5) to charakterizoval jako stále se opakující jev. „*Zaměstnanci si někdy stěžují, že jsou terčem různých narážek, ale on se vždycky najde někdo, kdo na nás bude koukat jako na méněcenné a bude rozhlašovat, že se za peníze daňových poplatníků necháme vydržovat*“ (KP1). „*Jo, občas mi někdo řekne, že Romové jsou paraziti.... Že si děti pořizujeme jen proto, abychom pobírali vyšší dávky. ...lidi nás často házou do jednoho pytle, tak to je pak těžký*“ (KP2). „*Žiju jako kdokoli jiný, a přesto si lidi říkají, jak je možný, že je tak dobrý, když je to Cikán*“ (KP4). „*Pořád. Že jíme psy, že se nemejeme, neuklízíme, že kradem...*“ (KP5). Komunikační partner 3 se sice v pozici finančního poradce s předsudky nesetkává, ale popisuje situace z doby svého působení ve stavební firmě, kdy k nim někteří zákazníci přistupovali s určitou předpojatostí. „*Jako finanční poradce ne, ale když jsem byl ještě u dědy ve firmě, přistupovali k nám někteří jako k analfabetům, co neumí číst a psát*“ (KP3).

Tabulka 17: Trs 15 – Názory na odstranění předsudků vůči Romům

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Zvýšením romské vzdělanosti	X		X		X	
Zvýšením romské zaměstnanosti	X					
Více romských elit	X		X			
Výchova v rodině	X				X	
Změna přístupu majority		X				
Neví						X
Nelze				X		

Zdroj: vlastní výzkum

Zajímavý výsledek ukázal trs 15, ve kterém polovina komunikačních partnerů (KP1, KP3, KP5) vyjádřila názor, že pokud nedojde u samotných Romů k změnám v přístupu ke vzdělání, práci a výchově v rodině, nedojde ani k odstranění zažitých předsudků. Výstižně tento názor prezentoval komunikační partner 5, který sice z počátku odpověděl, že neví, jak by se problém s předsudky dal vyřešit, nicméně následně řekl: „...*To nevím, ale problém je i v samotných Romech. Pořád ještě hodně našich dětí vyjde jenom základku a nejdou dál. Pak pochopitelně nemůžou sehnat žádnou práci, jsou na pracáku, žijí z dávek. Já jsem pro uzákonění povinnosti povinného vzdělání do 18 let, tak aby děti měly aspoň výuční list, aby se naučily nějakému řemeslu. Mně vždycky táta říkal, že se musím o sebe postarat sám, a celý život jsem musel tvrdě makat. Táta byl sice přísnější, ale vedl nás k samostatnosti a odpovědnosti za sebe. A to dnešním dětem chybí. A navíc, když vidí, že nechodí do práce táta, nebude chodit taky.*“ Podobně reagoval i komunikační partner 1, který odpověděl: „*Řešením by bylo dostat co nejvíce Romů do práce. Pokud nebudou chodit do práce a budou žít pouze ze sociálních dávek, nezmění se vůbec nic. Romové si umí spočítat, kdy se jim vyplatí pracovat, a kdy ne. A pokud z dávek žijí rodiče, budou tak žít i jejich děti, chybí jim vzor, vůdčí osobnost – Vajda.*“ Více úspěšných a vzdělaných Romů, jako prostředek k odstranění předsudků uvádí i KP3. Komunikační partner 4 stav vyhodnotil jako neprolomitelný, nicméně k tomu dodal: „*Osobně si vážím každého Roma, který za nás něco dokázal, snaží se, je seriózní, jsem na ně pyšný.*“ Do kategorie komunikačních partnerů, kteří neví, jakým způsobem ovlivnit povědomí o Romech jsem zařadila KP 6, který odpověděl: „*Nevím, to jsou věci, který se s námi táhnou už z minulosti. Když se někoho zeptáte na Roma, první, co ho napadne, je, že je černej, s IQ 0, lže, krade, nechodí do práce a děti si pořizuje jen kvůli dávkám. Znáám Romy slušný, co chodí do práce, žijou normálně, a přesto se k nim takhle přistupuje. Taky jsem byl na pracáku a vadilo mi to. Žít bych tak*

nechtěl.“ Pouze jeden komunikační partner (KP2) se domnívá, že k odstranění předsudků může dojít pouze za předpokladu, že majorita změní svoje chování a myšlení vůči Romům. „Po Romech se chce, aby se přizpůsobili, žili jako většina. A neříkám, že je to špatně. Ale i většina by musela změnit svoje chování vůči nám. Jde o vzájemnou akceptaci. Máme svoje zvláštnosti, normy. Pokud tohle lidi nepochopí, nic se nezmění“(KP2).

Tabulka 18: Trs 16 – Existence diskriminace v rámci podnikatelské činnosti

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Ano	X		X		X	X
Ne		X		X		

Zdroj: vlastní výzkum

Zkušenost s diskriminačním chováním potvrdili čtyři komunikační partneři (KP1, KP3, KP5, KP6). Nejčastějším projevem diskriminace byla zmiňována snaha zákazníků o snížení domluvené ceny, neplacení v termínu, upřednostňování neromských firem. Komunikační partner 1 sdělil, že nekorektní chování zákazníků bylo hlavním důvodem pro ukončení jedné z jejich podnikatelských aktivit. *„Když jsme ještě provozovali stavební činnost, chtěli, abychom dělali za nižší ceny, ale taková je bohužel realita. ...kdyby se k nám chovaly firmy korektně a platili nás jako ostatní, mohli jsme ve stavebnictví pokračovat a zaměstnávat víc lidí“(KP1).* Podobnou zkušenost popisuje i KP3: *„Někdy i Ukrajinci byli líp placeni než my. Dodnes se soudím o nezaplacené faktury.“* Ve shodě odpovídal i KP6, který řekl: *„Všeobecně se k nám přistupuje jako k levný pracovní síle. Občas to na mě někdo zkouší a chce usmlouvat nižší cenu.“* Komunikační partner 5 se cítí být diskriminován častými kontrolami orgánů státní správy, nezájmem cestovních kanceláří a občasnými invektivami ze strany hostů. *„Každou chvíli tu mám kontrolu z hygieny. Z cestovek se ani nenamáhali mi odepsat, že nemají zájem. Občas se do mě někdo navází jako do Cikána, někteří jdou raději pryč, než by se nechali obsluhovat Cikánem“(KP5).* Dva komunikační partneři (KP2, KP4) si problémy s diskriminací v podstatě nepřipouští a případné neúspěchy v podnikání přisuzují spíše jiným faktorům. *„Taky se nám stane, že nejsme ve výběrovém řízení úspěšní, ale nemyslím si, že by to bylo proto, že jsme romská firma. Větší zakázku dostanete už jen přes výběrová řízení, kde je potřeba splnit určitá kritéria, včetně odbornosti. Investoři si určují, koho chtějí. Pokud chceme fungovat, musíme na tyto*

podmínky přistoupit, tak to prostě je“(KP2). „Diskriminaci ani rasismus si prostě nepřipouštím, ale vždycky se najde nějaký pitomec, který s tím bude mít problém“(KP4).

Tabulka 19: Trs 17 – Názory na odstranění diskriminace vůči Romům

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Nepřístupovat na diskriminační podmínky	X		X			X
Zvýšit povědomí o romské komunitě, kultuře..					X	
Nelze odstranit		X				
Nevyjádřil se				X		

Zdroj: vlastní výzkum

Stejně jako v případě předsudků jsem se snažila v rámci rozhovorů zjistit, zda je z pohledu romských podnikatelů možné uvedené formy diskriminace nějakým způsobem odstranit. Tři komunikační partneři (KP1, KP3, KP6) se shodli v názoru, že neúčinnější by bylo na diskriminační podmínky vůbec nepřístupovat. „Samozřejmě, že nejlepší by bylo trvat na svých cenách, ale pak se může stát, že si vyberou někoho jiného a vy musíte řešit, z čeho příští měsíc zaplatíte zaměstnance“(KP1). Komunikační partner 3 ve své odpovědi vyjádřil určitý pesimismus k odstranění diskriminace a na otázku reagoval slovy: *Přístupovat ke všem stejně, nedělat rozdíly, ale to je utopie.*“ Komunikační partner 6 se snaží projevům diskriminace vyhýbat zejména snahou o udržení stálých a prověřených zákazníků. „*Já už to moc neřeším, i když mě to někdy vytočí. Snažím si udržet ty, co už mě znají, s těmi žádný problémy nejsou*“(KP6). Komunikační partner 5 se zase domnívá, že k odstranění diskriminace by mohla přispět všeobecná osvěta a edukace o životě Romů, jejich historii, tradicích a kultuře. Otázku komentoval takto: „*Možná kdyby si lidi něco o nás přečetli, kdyby viděli, jak žijeme.*“ Jeden komunikační partner (KP2) se vyjádřil v tom smyslu, že se jedná o neodstranitelný problém, který má tendence se spíše zhoršovat. „*Diskriminace vždycky byla, je a bude, jde jen o to, v jaké míře. Já si ji nepřipouštím, ale taky se mi nelíbí, když se ve zprávách s oblibou zdůrazňuje romský původ pachatele. Myslím si, že to věci jenom zhoršuje. Lidi si nás pak zevšeobecňují, a to se pak můžete snažit sebe víc. Vypovídá to o stavu celé společnosti a ta je spíš nastavená proti nám*“(KP2). Vzhledem k tomu, že komunikační partner 4 si diskriminaci nepřipouští, nevyjádřil se ani k jejímu případnému odstranění.

Tabulka 20: Trs 18 – Znalosti o sociální práci zaměřené na problematiku Romů

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Sociální dávky	X	X			X	X
Romská komunitní centra	X	X			X	
Terénní pracovníci		X				
Romští koordinátoři		X				
Neví			X	X		

Zdroj: vlastní výzkum

Z trsu 18 vyplývá, že informace o metodách a nástrojích sociální práce zaměřené na problematiku Romů jsou spíše povrchní, nejčastěji omezené na výplatu sociálních dávek (KP1, KP2, KP5, KP6) a na existenci romských komunitních center (KP1, KP2, KP5). Nejvíce informací o formách sociální práce zaměřené na problematiku Romů má v tomto směru komunikační partner 2. Svoji odpověď shrnul do následujících vět: „Velkým problémem jsou určitě Romové v tzv. vyloučených lokalitách, ale ta pomoc státu je podle mě zaměřená spíš na to materiální zabezpečení, na ty zprofanované sociální dávky, které nám jsou tak často předhazovány. Ve větších městech sice fungují terénní pracovníci, romští koordinátoři, ale v malých obcích se obvykle neděje nic nebo se jedná o jednorázovou akci.“ Dva komunikační partneři (KP3, KP4) uvedli, že v rámci této oblasti nemají žádnou osobní zkušenost, která by motivovala jejich zájem o tuto problematiku. „Nevím o tom skoro nic. Jsem sice Rom, ale žiju už jinak“ (KP3). „Nemám v tomhle směru přehled. Fakt nevím, naštěstí jsem to nikdy nepotřeboval“ (KP4).

Tabulka 21: Trs 19 – Hodnocení sociální práce zaměřené na problematiku Romů

	KP1	KP2	KP3	KP4	KP5	KP6
Nedostatečná/Nezájem státu	X	X			X	X
Dostatečná/ Nezájem Romů				X		
Nesouhlas se segregací/izolací Romů	X				X	
Nehodnotil			X			

Zdroj: vlastní výzkum

Závěrečný trs vyjadřuje názory romských podnikatelů na současný stav sociální práce zaměřené na problematiku Romů. Čtyři komunikační partneři (KP1, KP2, KP5, KP6) tento stav hodnotí jako nedostatečný, s odkazem na flegmatický přístup státu. „...je to na nic, Stát nemá zájem řešit problémy Romů“ (KP1). „...vláda si jenom kryje záda, realita je jiná“ (KP5). „Že se jenom o tom mluví, ale nic se neděje, aspoň u nás“ (KP6). Komunikační partner 1 vidí velký problém v romské segregaci, která dle jeho názoru

vede pouze k další marginalizaci Romů. „*Nesouhlasím se segregací Romů, vystěhovávat je na okraj sídlišť, to je vždycky špatně. Víím, že za spoustu problémů si můžeme sami, ale systém to bohužel umožňuje a řada Romů pak toho zneužívá. Lidi nás pak měří stejným metrem, i když já to mám nastavené jinak*“(KP1). Podobný názor prezentuje i KP5, který hodnotí existenci komunitních center jako určitý druh izolace Romů od většinové společnosti. „*Děti tam chodí po škole, ale podle mě to jsou jen vyhozený peníze. Izoluje je to od ostatních. Já bych je naopak víc zapojil do nějakých sportovních kroužků, s ostatními dětmi*“(KP5). Opačný názor vyjadřuje komunikační partner 4, který se domnívá, že problém není na straně státu, ale na straně samotných Romů, kteří neprojevují dostatečnou snahu k řešení jejich situace. „*...je to strašně těžký. Já si myslím, že snaha státu je, ale Romové by tomu měli jít sami naproti. Podle mě sami nechcou, nesnaží se*“(KP4). S komunikačním partnerem 3, jsem vzhledem k jeho nezájmu o tuto problematiku žádné hodnocení neprováděla.

7 Diskuze

Bakalářská práce je zaměřena na osoby romského původu, které provozují podnikatelskou nebo jinou samostatně výdělečnou činnost. Příjem z této činnosti zajišťuje zdroj obživy nejen pro ně samé a jejich rodiny, ale případně i pro jejich zaměstnance. Zajímaly mě důvody, které je motivovaly k zahájení podnikatelské činnosti, jaká byla jejich očekávání a představy, případně s jakými překážkami se museli potýkat. Zabývala jsem se dopady podnikatelské činnosti na jejich zdravotní stav, ekonomickou situaci i společenské postavení. Zaznamenala jsem názory romských podnikatelů na současnou situaci Romů ve společnosti, osobní zkušenosti s majoritou i jejich pohled na současnou sociální práci zaměřenou na romskou problematiku.

Výzkumný soubor tvořilo šest komunikačních partnerů romského původu, kteří se na základě různých faktorů rozhodli pro soukromé podnikání. I když jejich výběr byl postaven na strategii metody sněhové koule, několikrát jsem se setkala s neochotou romských podnikatelů sdělovat cokoli o svém byznysu. Tuto zkušenost potvrzuje i Vesecký (2013), který popisuje obavy romských podnikatelů z vyzrazení jejich identity, jenž, by ve svém důsledku mohla vést až k případnému odlivu zákazníků. Již po čtyřech rozhovorech jsem viděla náznak naplnění cílů bakalářské práce, přesto k jejich ukončení došlo až po rozhovoru s šestým komunikačním partnerem, kdy jsem vyhodnotila, že již

nedochází k získání dalších relevantních poznatků. V roli kvalitativního výzkumníka jsem se prostřednictvím neformálních rozhovorů snažila najít odpovědi na dvě výzkumné otázky: „Zda panuje v cílové populaci názor, že je pro Roma v České republice těžké podnikat, získat zakázky a důvěru zákazníka?“ a „Zda se podnikající Romové v souvislosti se svou pracovní činností setkávají s předsudky, a pokud ano, s jakými?“

Výsledky zachycené v trsu 1 vypovídají o tom, že nejčastější motivací pro zahájení podnikatelské činnosti nebyla jen potřeba finančního zabezpečení rodiny (KP2, KP3, KP4, KP6), ale i snaha o vlastní seberealizaci (KP2, KP3, KP4, KP5) a pocit nezávislosti (KP2, KP3, KP4, KP6). Výstižně tento stav charakterizoval komunikační partner 1, který jako důvod uvedl: „*Politické změny po revoluci. Chtěl jsem to zkusit, chtěl jsem ukázat, že i Romové něco dokážou.*“ Pro dva komunikační partnery (KP1, KP6) představovala podnikatelská činnost (KP1, KP6) způsob, jak vyřešit problém s nezaměstnaností. Vliv celospolečenských změn na romskou menšinu po listopadu 1989 potvrzuje Kukla (2016), který konstatuje, že na základě nově přijatých zákonných norem se pro Romy otevírá dosud nepoznaný prostor svobody a emancipace, který v nich evokuje snahu po vybudování novodobého romského společenství. Na druhou uvádí (Kukla, 2016), že negativním efektem tohoto období jsou prohlubující se sociální rozdíly způsobené zejména rostoucí nezaměstnaností romského obyvatelstva. Příčinu tohoto stavu připisuje (Kukla, 2016) špatné adaptaci Romů na trhu práce.

Z trsu 2 lze vyčíst, s jakými překážkami se komunikační partneři v souvislosti se svou podnikatelskou činností museli potýkat. I když Klimentová (2016) v případě zaměstnanosti Romů uvádí jako jednu z hlavních bariér jejich nedostatečné vzdělání a s tím související nízkou kvalifikaci, v případě romských podnikatelů se tato skutečnost nepotvrdila. Pouze jeden komunikační partner (KP3) si musel pro svoji podnikatelskou činnost doplnit potřebné vzdělání. Na druhou stranu výsledky potvrdili existenci předsudků a diskriminace, o kterých Klimentová (2016) sice píše v kontextu se zaměstnavateli, ale i v případě romských podnikatelů byly tyto faktory uváděny ve vztahu se zákazníky, jako nejčastější, mající negativní vliv na jejich podnikatelskou činnost. Pro úplnost uvádím, že nedůvěru spojenou s předsudky uvedli čtyři komunikační partneři (KP1, KP2, KP5, KP6). V jiné sestavě, ale ve stejném počtu byly u komunikačních partnerů (KP1, KP4, KP5, KP6) zmiňovány prvky diskriminace. Jako

další problém komplikující zejména počáteční fáze podnikání byl uváděn nedostatek finančních prostředků (KP2, KP4, KP5, KP6).

Vztahy romských podnikatelů, ať už v rámci jejich komunity nebo ve spojení s majoritní společností, řešily trsy 3 a 4, a vyplynulo z nich, že reakce ostatních Romů na podnikatelskou činnost komunikačních partnerů byly spíše negativní (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6). V některých případech (KP2, KP5, KP6) vyústily až v nezáměr a vyloučení z romského společenství. „*Plno kamarádů, se kterými jsem vyrůstal, mě odvrhli*“ (KP5). „*Někteří mě prokleli, že už mezi ně nepatřím*“ (KP6). Tento fakt potvrzuje Fónadová (2014), která jej charakterizuje jako určitou daň za sociální úspěch. Příčinu (Fónadová, 2014) vidí v přetrhaných vazbách mezi úspěšnými a méně úspěšnými Romy. Na druhou stranu z trsu 4 lze zaznamenat, že i když Urban et al. (2011) vztahy mezi majoritou a Romy charakterizuje jako odmítavé a negativní a Samková (2011) je dokonce hodnotí jako velice špatné, v případě romských podnikatelů se tato skutečnost nepotvrdila. Respektive z výsledků trsu 4 vyplývá, že činitelé charakterizující pozitivní nebo negativní přístup majority, jsou v rovnováze. Jinak řečeno, všichni komunikační partneři mají s příslušníky majoritní společnosti dobré i špatné zkušenosti.

Mezi nejčastěji uváděné faktory znevýhodňující Romy na trhu práce byly v trsu 5 uváděny předsudky (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6) a rasová diskriminace (KP1, KP2, KP3, KP5, KP6). Pomocí těchto faktorů jsem se snažila odpovědět na první výzkumnou otázku, jejíž podstatou bylo zjistit, zda příslušnost k romství představuje pro podnikání u nás a pro vstup na pracovní trh určitý handicap. Všichni komunikační partneři odpověděli ve shodě, že romství představuje znevýhodnění, ztěžující jejich uplatnění na trhu práce. S tímto názorem se ztotožňuje Šťastná (2016), která poukazuje na stigmatizaci a diskriminaci Romů zejména v oblasti zaměstnanosti. Fónadová (2014) k tomu dodává, že už samotné narození Roma do dnešní společnosti představuje znevýhodnění. Její slova potvrzuje komunikační partner 5, který řekl: „*...už jenom proto, že jsi Rom, to je ta největší překážka. Lidi od nás čekají jenom problémy, nevěří nám*“. Sebekritický názor na otázku, zda Romové mají stejnou výchozí pozici na trhu práce, jako občané majority prezentoval KP4, který připustil, že problém je, ale i na straně samotných Romů, kterým často chybí dostatečné vzdělání, pracovní návyky a zejména výchova rodiny k odpovědnosti a samostatnosti. I v tomto případě můžeme

konfrontovat s výzkumem Fónadové (2014), která na základě zjištěných poznatků konstatuje, že prostředí rodiny výrazně ovlivňuje budoucí pozice romských dětí ve společnosti. I v rámci mého výzkumu komunikační partneři (KP3, KP4, KP5) přikládali výchově a vlivu rodiny velký význam. „*Nejvíce mě ovlivnila babička, která chtěla, abych si udělal školy, abych se v životě uplatnil.*“ (KP3). „*Mě táta řezal i za trojky. Je to hodně o výchově, jak jsou doma vedení. My museli doma všichni makat i ségry, bez výjimky*“ (KP4). „*Táta byl sice přísnější, ale vedl nás k samostatnosti a odpovědnosti za sebe. A to dnešním dětem chybí. A navíc, když vidí, že nechodí do práce táta, nebude chodit taky*“ (KP5).

Stejně jako v trsu 5 i trs 6 ukázal, že při získávání zakázek romští podnikatelé nejčastěji naráží na rasovou diskriminaci a předsudky (KP1, KP2, KP5, KP6). Kelnarová a Matějková (2014) uvádí, že v rámci České republiky patří Romové z pohledu rasy a etnického původu k nejvíce diskriminované menšině, což se projevuje zejména v pracovně právních vztazích, v poskytovaných službách, vzdělání, bydlení, ale i v oblasti kultury. Existenci předsudků potvrzuje Nečas (2002), který uvádí, že velká část veřejnosti vnímá Romy jako osoby pochybné, se sklony žít na úkor ostatních. Osobní zkušenost s těmito předsudky komentoval komunikační partner 2 slovy: „*...občas mi někdo řekne, že Romové jsou paraziti, který se přiživují na úkor všech.*“

Výsledky trsů 7, 8, 9 a 10 měly přispět k naplnění hlavního cíle bakalářské práce, kterým bylo zmapovat sociální, ekonomické i zdravotní atributy spojené s byznysem romských podnikatelů. Trs 7 ukázal, že podnikatelská činnost pro všechny komunikační partnery představuje zejména psychickou zátěž, doprovázenou častými stresy, únavou a vyčerpáním. U pěti komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP3, KP4, KP5) byl zaznamenán více jak jeden zdravotní problém. Ptáček a Bartůněk (2011) konstatují, že z pohledu medicíny vykazuje romská populace v ČR, ve srovnání se zdravotním stavem majoritní společnosti, daleko horší hodnoty, ať už jde o délku života, dětskou úmrtnost, infekční onemocnění, ale i větší úrazovost a nehodovost. Kajanová (2009) považuje stres za klíčový sociální determinant, který ve svém důsledku negativně ovlivňuje zdravotní stav romské populace. Na druhou stranu z trsu 8 vyplývá, že podnikatelská činnost má z hlediska ekonomického výrazný vliv na životní úroveň romských podnikatelů. Tři komunikační partneři (KP1, KP5, KP6) ji hodnotí jako uspokojivou, tři komunikační partneři (KP2, KP3, KP4) dokonce jako

nadstandardní. V tomto případě se výsledky rozcházejí s tvrzením Kukly (2016), který ekonomickou situaci Romů hodnotí jako špatnou, s negativním dopadem na jejich sociální úroveň. Z trsu 9 je patrné, že podnikatelská činnost Romů má pozitivní dopad na jejich sociální postavení. Všichni komunikační partneři dosáhli v rámci společnosti určité prestiže, tři komunikační partneři (KP1, KP2, KP5) se zároveň stali známou a ve své lokalitě respektovanou osobností. Fónadová (2014) tento stav, kdy někteří Romové dosáhnou významnějšího zaměstnání než jejich rodiče, charakterizuje jako vzestupnou sociální mobilitu, jejímž pozitivním důsledkem není jen vyšší příjem, ale i postup do vyšší sociální třídy. V souvislosti se sociálním statutem jsem se zajímala i o sociální role romských podnikatelů. Z trsu 10 vyplývá, že všichni komunikační partneři mají své rodiny, které jsou na jejich podnikatelské činnosti závislé. Tuto sociální roli jsem nazvala živitel rodiny. Čtyři komunikační partneři (KP1, KP2, KP4, KP6) kromě toho ještě zaměstnávají další osoby, to znamená, že jsou i v roli zaměstnavatele. „*A pokud máte zaměstnance, jsou to zase převážně Romové. Z větší části nemají žádnou kvalifikaci, a to je pak vždycky problém. Někdy je pro ně taková romská firma jediná záchrana*“ (KP2). Propojenost sociální pozice se sociální rolí potvrzuje Urban (2011), který roli přirovnává k vzorci, podle kterého by se měl člověk nacházející se v určité sociální pozici chovat.

V rámci výzkumných rozhovorů jsem se zajímala i o názory romských podnikatelů na přínos jejich podnikatelské činnosti pro společnost. Nejčastěji udávaným přínosem (KP1, KP2, KP3, KP4, KP6) bylo finanční zajištění vlastní rodiny. Ve čtyřech případech (KP1, KP2, KP3, KP5) byla uváděna nezávislost na sociální pomoci státu, ve čtyřech případech (KP1, KP2, KP4, KP6) se přínos týkal zaměstnávání ostatních Romů. Kromě těchto faktorů byla ještě uváděna vzájemná solidarita se zaměstnanci v rámci firmy (KP1, KP2) a příspěvek do systému daní (KP2, KP5). „*Nezatěžujeme stát. Odvádíme zdravotní, sociální, daně, jako každý jiný podnikatel, bílej nebo černej. Nebereme žádný podpory ani sociální dávky, Staráme se sami o sebe*“ (KP5). Vochozka et al. (2012) vyzdvihuje význam malého a středního podnikání zejména v souvislosti s vytvářením pracovních míst, s rozvojem jednotlivých regionů a v neposlední řadě i jeho vliv na sociální stabilitu.

Prostřednictvím trsu 12 jsem se snažila zjistit, zda Rom – zaměstnavatel představuje pro romské zaměstnance určité výhody. U všech komunikačních partnerů, kteří jsou

v pozici zaměstnavatele (KP1, KP2, KP6) byla jako výhoda uvedena znalost romské mentality. „...většinu z nich znám, jejich rodiny. Vím, jak žijí, znám jejich problémy. Rozumím jejich mentalitě“ (KP2). Komunikační partner 6 v souvislosti s tímto aspektem zmínil i lepší komunikaci. „Známe se, lepší komunikace.“ Weinerová (2014) upozorňuje na odlišnosti komunikačního stylu Romů od většinové společnosti, ve kterém neverbální komunikace převažuje nad verbální, s důrazem na intuici a emoce. Odkazuje (Weinerová, 2014) na studii Tatjany Šiškové (1999), kde je uvedeno, že nepochopení romského způsobu myšlení a komunikace ze strany majority často vede k nechtěným konfliktům.

Výsledky trsu 13 ukazují, že zkušenosti s využíváním nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti mají pouze dva komunikační partneři (KP1, KP2). V obou případech se jednalo o veřejně prospěšné práce. Zbývající komunikační partneři buď neměli o existenci těchto opatření žádné informace, nebo z jejich strany nebyla dosud potřeba zajímat se o tuto problematiku. Strategie romské integrace do roku 2020 (Úřad vlády ČR, 2015) konstatuje, že v rámci aktivní politiky zaměstnanosti nepatří etnické menšiny, včetně romské, mezi přednostně podporované cílové skupiny, i když to zákon o zaměstnanosti umožňuje. Odhady krajských pracovišť ÚP ukazují dlouhodobý pokles účasti romských občanů v projektech zaměřených na aktivní politiku zaměstnanosti (Strategie romské integrace do roku 2020, Úřad vlády ČR, 2015).

Trsy 14, 15, 16 a 17 se vztahují k druhé výzkumné otázce, jejímž cílem bylo zjistit, zda se podnikající Romové v rámci své pracovní činnosti setkávají s předsudky, případně se kterými? Již z trsu 14 je patrné, že u většiny komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP4, KP5, KP6) byla kladná odpověď. Pouze komunikační partner 3 odpověděl v tom smyslu, že v pozici finančního poradce se sice s předsudky ze strany klientů neseťkává, nicméně popisuje negativní zkušenost z předcházející podnikatelské činnosti, kdy byl spolujednatel stavební firmy. Z odpovědí komunikačních partnerů vyplynulo, že mezi nejčastější předsudky, se kterými se setkávají, patří příživnictví Romů na úkor společnosti: „...to je ten, co nechodí do práce, a ještě zato bere peníze“ (KP1), sklony k trestné činnosti: „Někdy před námi schovávají věci, zamykají. Mají strach, že je vykrademe“ (KP6), negativní vztah k hygieně, pořádku: „...že jíme psy, že se nemejeme, neuklízíme....“ (KP5) a v neposlední řadě i nezodpovědnost a nechvalný přístup k práci: „Lidi nás obecně berou jako nespolehlivé, nepřizpůsobivé, se špatnou

pracovní morálkou, s dluhy, které nechceme splácet“ (KP2). Zajímavý pohled přináší Weinerová (2014), která se opírá o výklad psychoanalytiků (Allport, 2004). Podle nich jsou předsudky projevem určité etnické zaujatosti a Romům přisuzované atributy, jako je například lenost, nespolehlivost a svoboda, představují vlastně podvědomou tužbu a závist majority po těchto výchovou systematicky potlačovaných vlastnostech (Weinerová, 2014). Urban et al.(2011) upozorňuje na nebezpečný etnocentrismus vůči Romům, kteří jsou majoritou vnímáni a prezentováni jako zahálčiví, bez hygienických návyků, s asociálním chováním, se sklony k alkoholismu apod. Podle Urbana et al.(2011) nesou za tento stav velkou odpovědnost média, která v podávaných informacích často zdůrazňují etnický původ aktérů. Tuto skutečnost potvrdil i KP2, který řekl: „...taky se mi nelíbí, když se ve zprávách s oblibou zdůrazňuje romský původ pachatele. Lidi si nás pak zevšeobecňují, a to se pak můžete snažit sebe víc.“ Na druhou stranu z trsu 15 vyplývá, že polovina komunikačních partnerů (KP1, KP3, KP5) se domnívá, že k odstranění předsudků by měli přispět sami Romové, ať už v oblasti vzdělávání, zaměstnanosti nebo výchovou v rodině. Pouze jeden komunikační partner (KP2) spatřuje problém na straně majoritní společnosti. KP4 stav charakterizuje jako neprolomitelný, KP6 odpověděl, že neví. Kutnohorská (2013) sice připouští, že odstranit zažitý předsudky je takřka nemožné, nicméně zmiňuje tzv. hypotézu kontaktu, která by za určitých podmínek mohla přispět alespoň k jejich redukci. Podstatou této teorie je předpoklad, že mezi skupinami nejsou statusové rozdíly a funguje vzájemná spolupráce postavená na dobrovolnosti a institucionální podpoře (Kutnohorská, 2013). V rámci rozhovorů jsme kromě předsudků s komunikačními partnery řešili i otázku diskriminace. Trs 16 potvrdil u čtyř komunikačních partnerů (KP1, KP3, KP5, KP6) osobní zkušenost s diskriminačním jednáním. Většinou se jednalo o upřednostňování neromských firem a tlak na nižší cenu zakázek. „Někdy i Ukrajinci byli líp placeni než my“ (KP3). „Všeobecně se k nám přistupuje jako k levný pracovní síle“ (KP6). Bartoníčková (2009) potvrzuje, že rasová diskriminace nemusí být vždy projevem síly, ale její dimenze mohou zasahovat do roviny právní, politické, společenské, ale i ekonomické, což se může projevit právě nižší mzdou nebo horší prací. I v případě diskriminace mě zajímaly názory romských podnikatelů na způsoby její eliminace. Podle trsu 17 si tři komunikační partneři (KP1, KP3, KP6) myslí, že účinným způsobem by bylo nepřístupovat na diskriminační podmínky, nicméně připouští, že tato skutečnost je pak může existenčně ohrozit. „...nejlepší by bylo trvat na svých cenách, ale pak se

může stát, že si vyberou někoho jiného a vy musíte řešit, z čeho příští měsíc zaplatíte zaměstnance“(KP1). Dva komunikační partneři (KP2, KP4) vidí diskriminaci jako neodstranitelný problém, jeden komunikační partner (KP5) se domnívá, že stavu by mohla pomoci větší osvěta o Romech, jejich kultuře, tradicích apod.. *Možná, kdyby si lidi něco o nás přečetli, kdyby viděli, jak žijeme“*(KP5). Podle Jakoubka a Hirta (2004) je možné diskriminaci vymýtit pouze za předpokladu deetnicizace a denacionalizace ve veřejném sektoru a změnou myšlení ve společnosti. *„Diskriminace zmizí, až barva kůže neponese statistickou informaci, tedy až mezi Romy a majoritou nebudou statistické rozdíly“* (Jakoubek, Hirt, 2004, s. 227).

Závěrečné trsy 18 a 19 se zabývaly sociální prací zaměřenou na romskou problematiku. Smyslem otázek bylo zjistit, do jaké míry jsou romští podnikatelé informováni o předmětu sociální práce, její aplikaci v běžném životě Romů i jejich hodnocení současného stavu. Z trsu 18 vyplývá, že pro většinu komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP5, KP6) představuje sociální práce pouze materiální zabezpečení ve formě sociálních dávek. Tři komunikační partneři (KP1, KP2, KP5) se zmínili i o existenci komunitních center. Největší přehled v této oblasti vyplynul z odpovědí komunikačního partnera 2, který kromě již uvedeného přidal terénní práci a koordinátory pro romské záležitosti. Znalosti KP 3 a KP4 lze v tomto směru charakterizovat jako minimální, téměř žádné. *„Fakt nevím, naštěstí jsem to nikdy nepotřeboval“*(KP4). V tomto smyslu se vyjádřili všichni komunikační partneři, kteří shodně uvedli, že díky životní úrovni, kterou jim zajišťuje podnikatelská činnost, neměli potřebu se touto problematikou více zabývat. Podle Kukly (2016) je úroveň právního vědomí romské populace, zejména ze sociálně vyloučených lokalit, minimální a tato nevědomost neumožňuje Romům hájit svá práva, nebo vyhledat adekvátní pomoc. Vzhledem k této skutečnosti Kukla (2016) dále tvrdí, že populistické výroky o Romech prospěchářích, kteří zneužívají sociální systém, se nezakládají na pravdě a jsou postaveny pouze na tvrzení jednotlivých úředníků, zajišťujících agendu státní sociální podpory. Toto tvrzení, ale vyvrací komunikační partner 1, který řekl: *„Bohužel Romové se rychle naučili sociální dávky zneužívat, klidně se kvůli dávkám i rozvedou.“* Z trsu 19 lze vyčíst, že, i když znalosti z oblasti sociální práce s romskou menšinou jsou v případě romských podnikatelů spíše povrchní, přesto ji většina komunikačních partnerů (KP1, KP2, KP5, KP6) hodnotí jako nedostatečnou a přístup státu k problémům romské menšiny charakterizují jako laxní.

Pouze jeden komunikační partner (KP4) se domnívá, že snaha státu řešit romskou otázku je odpovídající, a že problém je spíše na straně samotných Romů, kteří nemají snahu zapojovat se do procesu sociálních změn. Gulová (2011) uvádí, že romská menšina sice dlouhodobě patří k cílovým skupinám sociální práce, nicméně potvrzuje, že ta spočívá zejména v jejich nelegální segregaci. S tímto názorem se ztotožňuje komunikační partner 1, který řekl: „*Nesouhlasím se segregací Romů, vystěhovávat je na okraj sídlišť, to je vždycky špatně.*“ Gulová (2011) dále upozorňuje, že vůle státu vůči menšinám by neměla podléhat vlivům veřejného mínění, ale naopak by měla dodržovat povinnosti vyplývající ze zákonných norem, spočívající zejména v zajištění rovného přístupu ke vzdělání a v nepodporování projevů nesnášenlivosti a nepřátelství vůči Romům.

8 Závěr

Romská otázka představuje v prostředí české společnosti stále aktuální téma. I když se jedná o menšinu, která po roce 1989 získala nárok na utváření vlastní svébytnosti, přesto je v rámci majoritní společnosti stále vnímána spíše jako problémová. V bakalářské práci jsem se zaměřila na romské spoluobčany, kteří se rozhodli prosadit na trhu práce a jejich zdrojem příjmu je podnikání nebo jiná samostatně výdělečná činnost.

Cílem práce bylo zjistit, jakým způsobem ovlivňuje podnikatelská činnost život těchto romských občanů, a to nejen z hlediska ekonomického, společenského, případně zdravotního, ale i z pohledu sociálního. Zároveň jsem se snažila analyzovat možné problémy a vztahy s majoritní společností. Výzkumný soubor tvořilo šest komunikačních partnerů z různých regionů České republiky, se kterými jsem hledala odpověď na dvě výzkumné otázky. Za účelem dosažení stanovených cílů byla použita metoda dotazování za pomoci hloubkových nestrukturovaných rozhovorů.

Výzkum prokázal, že podnikatelská činnost významně ovlivňuje životní úroveň komunikačních partnerů nejen v ekonomickém pojetí, ale i z hlediska společenského postavení. Tři komunikační partneři svoji ekonomickou situaci hodnotí jako uspokojivou, zbývající tři dokonce jako nadstandardní. U všech komunikačních partnerů došlo k vzestupné sociální mobilitě. Na druhou stranu z výzkumu vyplynulo, že určitou daní za prolomení sociální determinace jsou zdravotní problémy související

zejména s psychickou zátěží, stresem a únavou. U pěti komunikačních partnerů byl zaznamenán více jak jeden zdravotní problém. Zajímavé výsledky vyšly v případě mezilidských vztahů. V rámci romské komunity lze konstatovat, že u pěti komunikačních partnerů došlo po zahájení podnikatelské činnosti k jejich výraznému zhoršení. Naopak v případě vztahů s majoritou byl u třech komunikačních partnerů tento charakterizován jako rovnocenný.

Na výzkumnou otázku, zda panuje v cílové populaci názor, že je pro Roma v České republice těžké podnikat, získat zakázky a důvěru zákazníka, bylo zjištěno, že pro většinu komunikačních partnerů romství představuje určitou zátěž, která je zejména u nových zákazníků značně znevýhodňuje. Druhá výzkumná otázka souvisela s existencí předsudků. Pět komunikačních partnerů potvrdilo, že se v rámci své podnikatelské činnosti setkaly s předsudky, doprovázené nedůvěrou a v některých případech i rasovou diskriminací.

V rámci výzkumu mě zajímaly i názory romských podnikatelů na současnou sociální práci zaměřenou na problematiku Romů. V tomto směru bylo zjištěno, že znalosti komunikačních partnerů v této oblasti jsou minimální, omezené spíše na dávkový sociální systém. Nicméně v případě romských podnikatelů tuto skutečnost vnímám spíše jako pozitivní aspekt, posilující jejich postavení ve společnosti. Výzkum rovněž potvrdil, že v oblasti zaměstnanosti Romů představují romští podnikatelé - zaměstnavatelé jednu z významných rolí. Na základě této skutečnosti se domnívám, že práce by mohla být využita nejen v projektech zaměřených na zaměstnávání sociálně znevýhodněných osob, ale i jako inspirace pro další potencionální romské podnikatele, kteří by se nebáli vzít osud do svých rukou. Zároveň je možné na tuto práci nahlížet, jako na studii mapující nejen sociální situaci Romů, ale i diskutabilní vztahy s majoritní společností.

9 Seznam použitých zdrojů

1. *Analýza národnostní struktury obyvatel ČR*, 2014. [online]. ČSÚ. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/narodnostni-struktura-obyvatel-2011-aqkd3cosup>
2. ARNOLDOVÁ, A., 2016. *Sociální péče: učebnice pro obor sociální činnost*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5147-4.
3. BARTONÍČKOVÁ, K., 2009. *Občanský a společenskovední základ - přehled středoškolského učiva*. Brno: Computer Press. Maturity. ISBN 978-80-251-2631-8.
4. BITTNEROVÁ, D., MORAVCOVÁ, M., (ed.), 2013. *Etnické komunity*. Praha: FHS UK, Agora (Univerzita Karlova), 11. svazek. ISBN 978-80-87398-45-6.
5. BOUKAL, P., 2013. *Fundraising pro neziskové organizace*. Praha: Grada. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4487-2.
6. BREARLEY, M. 2001. The Persecution of Gypsies in Europe. AMERICAN BEHAVIORAL SCIENTIST. 45 (4), 588-599. ISSN 0002-7642.
7. COHN, W., 2009. *Cikáni*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON). Studie (Sociologické nakladatelství). ISBN 978-80-7419-008-7.
8. ČENĚK, J., SMOLÍK, J., VYKOUKALOVÁ, Z., 2016. *Interkulturní psychologie: vybrané kapitoly*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5414-7.
9. ČERNÁ, M., DAVIDOVÁ, E., KOŘÁN, J., ŠTREIT, J., 2000. *Černobílý život.*, Praha: Gallery. ISBN 80-86010-37-6.
10. DAVIDOVÁ, E., a kol., 2010. *Kvalita života a sociální determinanty zdraví u Romů v České a Slovenské republice*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-428-5.
11. DRÁBOVÁ, R., ZUBÍKOVÁ, Z., 2007. *Společenské vědy*. Praha: Fragment. Maturita (Fragment). ISBN 978-80-253-0050-3.

12. FÉSŮS, G., et al. 2012. Policies to improve the health and well-being of Roma people: The European experience . HEALTH POLICY. 105 (1), 25-32. ISSN 01688510.
13. FÓNADOVÁ, L., 2014. *Nenechali se vyloučit: sociální vzestupy Romů v české společnosti : (kvalitativní studie)*. Brno: Masarykova univerzita, ISBN 978-80-210-6574-1.
14. GŘIVNA, T., SCHEINOST, M., ZOUBKOVÁ, I., 2014. *Kriminologie*. 4., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-614-3.
15. GULOVÁ, L., 2011. *Sociální práce: pro pedagogické obory*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3379-1.
16. GULOVÁ, L., ŠÍP, R., ed., 2013. *Výzkumné metody v pedagogické praxi*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4368-4.
17. HÁSOVÁ, J., 2011. *Právní otázky podnikání v SRN*. V Praze: C.H. Beck. Beckova edice právo a hospodářství. ISBN 978-80-7400-411-7.
18. HIRT, T., JAKOUBEK, M., ed., 2004. *Romové: kulturologické etudy: (etnopolitika, příbuzenství a sociální organizace)*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86473-83-X.
19. HIRT, T., JAKOUBEK, M., ed., 2006. *"Romové" v osidlech sociálního vyloučení*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk. ISBN 80-86898-76-8.
20. HÜBSCHMANNOVÁ, M., 1998. *Šaj pes dovakeras: = Můžeme se domluvit*. 3., nezm. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-7067-905-0.
21. IVANOVÁ, K., KUTNOHORSKÁ, J., ŠPIRUDOVÁ, L., 2005. *Multikulturní ošetrovatelství I*. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 80-247-1212-1.

22. JAKOUBEK, M., 2004. *Romové - konec (ne)jednoho mýtu: tractatus culturo(mo)logicus*. Praha: BMSS-Start, Sešity pro sociální politiku (Socioklub). ISBN 80-86140-21-0.
23. JAKOUBEK, M., JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, L.(eds.), 2008. *Romové a cikáni - neznámí i známí: interdisciplinární pohled*. Voznice: Leda. ISBN 978-80-7335-119-9.
24. JAKOUBEK, M., JAKOUBKOVÁ BUDILOVÁ, L.(eds.), 2009. *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Etnologická řada. ISBN 978-80-7325-178-9.
25. JAKOUBEK, M., PODUŠKA, O., 2003. *Romské osady v kulturologické perspektivě*. Brno: Doplněk. ISBN 80-7239-140-2.
26. JÍLEK, D., ŠMIGOVÁ, K., VĚTROVSKÝ, J., 2015. *Segregace, vzdělávací příležitost a závazky států*. Praha: Wolters Kluwer. Lidská práva. ISBN 978-80-7478-762-1.
27. KAJANOVÁ, A., 2009. *Sociální determinanty zdraví vybraných romských komunit*. České Budějovice. Disertační práce. ZSF JU.
28. KAŠPAROVÁ, I., 2014. *Politika romství - romská politika*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), Sociologické aktuality. ISBN 978-80-7419-157-2.
29. KELNAROVÁ, J., MATĚJKOVÁ, E., 2014. *Psychologie a komunikace pro zdravotnické asistenty - 4. ročník*. 2., přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-5203-7.
30. KLIMENTOVÁ, E., 2016. *Anna*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-5057-5.
31. KOLDINSKÁ, K., 2010. *Gender a sociální právo: rovnost mezi muži a ženami v sociálněprávních souvislostech*. Praha: C.H. Beck. Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7400-343-1.

32. KUKLA, L., 2016. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3874-1.
33. KUTNOHORSKÁ, J., 2009. *Výzkum v ošetrovatelství*. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-2713-4.
34. KUTNOHORSKÁ, J., 2013. *Multikulturní ošetrovatelství pro praxi*. Praha: Grada. Sestra (Grada). ISBN 978-80-247-4413-1.
35. KUZNÍKOVÁ, I., 2011. *Sociální práce ve zdravotnictví*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3676-1.
36. MAPPEŠ-NIEDIEK, N., 2013. *Chudáci Romové, zlí Cikáni: co je pravdy na našich předsudcích*. Brno: Host. ISBN 978-80-7294-869-7.
37. MARTNEZ-CRUZ, B. et al., 2016. Origins, admixture and founder lineages in European Roma. EUROPEAN JOURNAL OF HUMAN GENETICS. 24 (1), 937-943. ISSN 1018-4813.
38. MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J., (eds.), 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-818-0.
39. MENDIZABAL, I. Et al., 2011. Reconstructing the Indian origin and dispersal of the european Roma: A maternal genetic perspective. PLoS One. 6 (1), 15988, ISSN 1932-6203.
40. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 80-247-1362-4.
41. NAVRÁTIL, P., 2003. *Romové v české společnosti*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-741-8.
42. NEČAS, C., 2002. *Romové v České republice včera a dnes*. 5. dopl. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého. ISBN 80-244-0497-4.

43. PAVELČÍKOVÁ, N., 2004. *Romové v českých zemích v letech 1945-1989*. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, 2004. Sešity Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu, č. 12. ISBN 80-86621-07-3. ISSN 1945-1989.
44. PTÁČEK, R., BARTŮNĚK, P., c2011. *Etika a komunikace v medicíně*. Praha: Grada. Edice celoživotního vzdělávání ČLK. ISBN 978-80-247-3976-2.
45. REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.
46. REYNIERS, A. 2008. Gypsy migrations in Europe: Between myth and reality. HERMES. (51), 107-111. ISSN 0767-9513.
47. *Romská komunita a její situace podle názorů představitelů státní správy, policie, romských a proromských iniciativ na úrovni okresů České republiky, okresních a dalších vybraných měst*, 1997 [online]. VLÁDA ČR. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/rnm/zprava-o-situaci-romske-komunity---cast-ii-1427/>
48. ŘÍČAN, P., 2000. *S Romy žít budeme - jde o to jak: dějiny, současná situace, kořeny problémů, naděje společné budoucnosti*. Vyd. 2., upr. Praha: Portál. ISBN 80-7178-410-9.
49. SAMKOVÁ-VESELÁ, K., 2011. *Romská otázka: psychologické důvody sociálního vyloučení Romů*. Praha: Blinkr. ISBN 978-80-87579-03-9.
50. SEDLÁKOVÁ, R., 2014. *Výzkum médií: nejužívanější metody a techniky*. Praha: Grada. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3568-9.
51. *Strategie romské integrace 2020*, 2015 [online]. VLÁDA ČR. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/clenove-vlady/pri-uradu-vlady/jiri-dienstbier/aktualne/vlada-schvalila-strategii-romske-integrace-do-roku-2020-126945/>

52. ŠEVČÍK, L., 2013. *Vyznejte se v novém občanském zákoníku: nejběžnější životní situace z pohledu občanského práva*. Brno: BizBooks. ISBN 978-80-265-0071-1.
53. ŠPATENKOVÁ, N., SMÉKALOVÁ, L., 2015. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5446-8.
54. ŠŤASTNÁ, J., 2016. *Když se řekne komunitní práce*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3356-5.
55. THAKUR, H. K. 2013. Theories of Roma origins and the Bengal linkage. *MEDITERRANEAN JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES*. 4 (10), 22-26. ISSN 2039-9340.
56. TRACHTOVÁ, Z., 2016. iDNES.cz: Aktivista: Říkají mi, že nejsem Rom. Češi za ně považují jen potížisty [online]. Praha: Vydavatelství MAFRA, a.s. [cit. 2016-09-02]. Dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/rozhovor-s-karlem-holomkem-romove-d5r-/domaci.aspx?c=A160521_152254_domaci_zt
57. TROUT, J., RIVKIN, S., 2006. *Odiš se nebo zemři: jak si zajistit úspěch na trhu jedinečností své nabídky*. Praha: Grada. ISBN 80-247-1301-2.
58. URBAN, D., 2015. *Sociální práce s romskými rodinami*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny. ISBN 978-80-7422-457-7.
59. URBAN, L., 2011. *Sociologie trochu jinak*. 2., rozš. vyd. Praha: Grada. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3562-7.
60. URBAN, L., DUBSKÝ, J., MURDZA, K., 2011. *Masová komunikace a veřejné mínění*. Praha: Grada. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3563-4.
61. VEBER, J., SRPOVÁ, J., 2012. *Podnikání malé a střední firmy*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Grada. Expert (Grada). ISBN 978-80-247-4520-6.

62. VESECKÝ, Z., 2013. Teprve krize ukáže, kdo umí podnikat. Podnikatel romského původu to umí. [online]. Podnikatel.cz, Internet Info, s.r.o, [cit. 2017-04-05]. ISSN 1802-8012. Dostupné z: <http://www.podnikatel.cz/clanky/teprve-krize-ukaze-kdo-umi-podnikat-podnikatel-romskeho-puvodu-to-umi/>
63. VOCHOZKA, M., MULAČ, P., 2012. *Podniková ekonomika*. Praha: Grada. Finanční řízení. ISBN 978-80-247-4372-1.
64. WIEGERS, K.,E., c2008. *Požadavky na software*. Brno: Computer Press. ISBN 978-80-251-1877-1.
65. WEINEROVÁ, R., 2014. *Romové a stereotypy: výzkum stereotypizace Romů v Ústeckém kraji*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-2632-1.
66. *Zákon č. 273/2001 Sb., o právech příslušníků národnostních menšin, a o změně některých zákonů*, 2001. [online]. Zákony pro lidi.cz [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2001-273>
67. *Zpráva o stavu romské menšiny v ČR za rok 2015* [online]. VLÁDA ČR. [cit. 2017-03-20]. Dostupné z: <https://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/dokumenty/zprava-o-stavu-romske-mensiny-za-rok-2015-146576/>

10 Přílohy

Přepis rozhovorů

Komunikační partner 1:

- Co Vás motivovalo k zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Byl to nápad tehdejšího starosty. V té době bylo hodně Romů propuštěno z papíren a nevědělo se, co s nimi. Nikde je moc nechtěli, tak starosta vymyslel, že by bylo dobrý, kdyby vznikla firma, která by zajišťovala úklid ve městě a zároveň tyhle Romy zaměstnala.“*
- *„Věděli jsme, do čeho jdeme. Před tím jsme vlastně dělali to samé, ale pod technickými službami. Akorát jsme nepočítali s tak složitou legislativou.“*
- Očekávání – *„... že budeme mít práci.“*
- Představa – *„...že to bude firma v oblasti služeb, podporovaná městem, zaměstnávající hlavně Romy.“*
- Došlo v průběhu Vaší podnikatelské činnosti k nějakým změnám v představě o podnikání?
- *„Filozofie zůstala stejná – zaměstnávat Romy. Ale museli jsme snížit počet zaměstnanců, protože finanční podpora od města se v posledních letech výrazně snížila. Dnes zaměstnáváme 10 lidí, ale byly doby, kdy to bylo i 50.“*
- Setkali jste se s nějakými překážkami při zakládání podnikatelské činnosti?
- *„Ani ne, firma vznikala za podpory tehdejšího starosty, město nám hodně pomohlo. „Úklid děláme na základě smlouvy s městem, to funguje celkem dobře. Kromě úklidu jsme zkoušeli i stavební práce, kdy šlo hlavně o výkopové a bourací práce. Ale už to neděláme, práce nebylo zase tolik, jak jsme si představovali. Hlásili jsme se do výběrových řízení, ale koukali na nás z vrchu. Stavební činnost jsme ukončili, děláme už jen úklid.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů po tom, co jste začal podnikat?
- *„Na jednu stranu nám záviděli a pomlouvali nás, na druhou stranu za námi chodili a chtěli zaměstnat.“*
- Jak byste popsal přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům?
- *„Moje zkušenost dobrá, ale to bude hlavně tím, že nemáme konkurenci. Děláme pro technické služby, které patří pod město. Je pravdou, že když jsme ještě dělali stavební práce, bylo to horší. Ta konkurence byla poměrně velká a stávalo se, že ve výběrových řízeních dávali přednost neromským firmám. Ale do očí vám nikdo neřekne, že vás nechce, protože jste Rom.“*
- Došlo k nějakým změnám v přístupu majority k Vám, po tom co jste začal podnikat ?
- *„Vztahy s majoritou máme dobrý, ta odezva je většinou kladná. Před lety jsme dostali cenu města, do které posílají hlasy i občané města. Beru to jako ocenění, že jsou s námi spokojeni.“*
- Domníváte se, že být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem?
- *„Je. Když se někoho zeptáte, koho si pod Romem představí, řekne, že to je ten, co nechodí do práce, a ještě za to bere peníze. Obecně na nás lidi pořád koukají jako na příživníky a zloděje, který nic neumí. Aby se romská firma užívala, musí*

často dělat pod cenou. Taky to po nás chtěli, když jsme dělali stavební práce. I to byl jeden z důvodů, proč jsme s tím skončili. “

- Mají, dle Vašeho názoru, Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti?
- *„Ne. Už, když vidí, že je Rom nebo slyší typické romské jméno, nezám. Další problém je v tom, že naši lidi nemají obvykle žádnou kvalifikaci, častěji marodí a to je pro zaměstnavatele ekonomická zátěž. “*
- Jakou máte zkušenost se získáváním zakázek?
- *„Nemáme konkurenci, a to je naše velká výhoda. Máme smlouvu s technickými službami, a ta nám zajišťuje stálou práci, ale je pravdou, že když jsme ještě dělali stavařinu, bylo to horší. Tam byla konkurence poměrně velká a stávalo se, že ve výběrových řízeních dávali přednost neromským firmám. Ale do očí vám to nikdo neřekne, že vás nechce, protože jste Cikán. “*
- Myslíte si, že romství může být určitým handicapem při získávání zakázek?
- *„Ano, už samotná fysiognomie Roma je handicap, spojený s předsudky. “*
- Setkáváte se při jednání se zákazníkem s nedůvěrou?
- *„Někdy jo, mám šestý smysl, poznám, když mi nevěří. “*
- Jakým způsobem si jejich důvěru získáváte ?
- *„Snažím se o otevřený rozhovor, aby sami poznali, co ve mně je, jaký mám schopnosti. “*
- Jsou mezi Vašimi zákazníky i Romové ?
- *„Ne, děláme už jen pro technické služby. “*
- Má podnikání nějaký vliv na Váš zdravotní stav?
- *„Je to hlavně zátěž na psychiku. Fungujeme 365 dní v roce, máte odpovědnost za zaměstnance, který musíte pořád kontrolovat, někdy je to vyčerpávající. “*
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaši ekonomickou situaci?
- *„Rodina je zajištěna, ale mohlo by to být lepší. “*
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaše společenské postavení?
- *„Ano, už léta jsem členem sociální komise na městě, zakládal jsem komunitní centrum pro Romy. Pro místní Romy jsem něco jako Vajda. Chodí za mnou, chtějí poradit, pomáhám jim s vyřizováním různých věcí na úradech. “*
- V čem vidíte roli romských podnikajících osob v zaměstnanosti Romů?
- *„Má to určitě velký význam. Naši zaměstnanci nemusí žádat o sociální dávky, nejsou závislí na pomoci státu. “*
- V čem vidíte výhody Roma jako zaměstnavatele u romských zaměstnanců?
- *„Známe jejich mentalitu, víme, co od nich můžeme čekat. Když mají problém, přijdou za námi, snažíme se jim pomoci. Obvykle se jedná o exekuce. “*
- V čem vidíte výhody Roma jako zaměstnavatele u neromských zaměstnanců?
- *„Neromský zaměstnanec jsme měli jen v době, kdy jsme dělali stavební práce. My v tom rozdíl nedělali, přistupovali jsme k nim stejně. Fungujeme jako každý jiný zaměstnavatel. Pokud mi zaměstnanec nebude chodit do práce, vyhodím ho, ať je to Rom nebo ne, v tom bych rozdíl nedělal. “*
- Využili jste v rámci své podnikatelské činnosti některý z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti?
- *„Několikrát jsme zkusili veřejně prospěšné práce, ale byla s tím složitá administrativa, navíc to bylo časově omezené. Už o to nežádáme. V současné době máme jen kmenové zaměstnance. “*
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakými předsudky?

- „Zaměstnanci si někdy stěžují, že jsou terčem různých narážek, ale on se vždycky najde někdo, kdo na nás bude koukat jako na méněcenné a bude rozhlašovat, že se za peníze daňových poplatníků necháme vydržovat.“
- Jak na ně reagujete?
- *Nereaguji, nemá to cenu. Akorát si o dotyčném udělám vlastní názor.“*
- Jak by se daly, dle Vašeho názoru, změnit?
- „Řešením by bylo dostat co nejvíce Romů do práce. Pokud nebudou chodit do práce a budou žít pouze ze sociálních dávek, nezmění se vůbec nic. Romové si umí spočítat, kdy se jim vyplatí pracovat, a kdy ne. A pokud z dávek žijí rodiče, budou tak žít i jejich děti, chybí jim vzor, vůdčí osobnost – Vajda. Víc bych podporoval sociální podnikání. Problémem je určitě i vzdělanost Romů. V romské hierarchii je bohužel většinou na prvním místě majetek. Vlášda by se k řešení romské otázky neměla stavět tak laxně a problémy zlehčovat.“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakou diskriminací?
- „Když jsme ještě provozovali stavební činnost, chtěli, abychom dělali za nižší ceny, ale taková je bohužel realita. My máme výhodu, že naši hlavní činností jsou úklidové práce, kde máme jasnou smlouvu s městem. Ale kdyby se k nám firmy chovaly korektně a platili nás jako ostatní, mohli jsme ve stavebnictví pokračovat a zaměstnávat víc lidí.“
- Jak jste na tyto situace reagoval?
- „Když jsme tu práci potřebovali, přistoupili jsme na to, i když jsme věděli, že je to špatně. Ale pokud chcete fungovat, někdy vám nic jiného nezbyvá.“
- Jak by se dala, dle Vašeho názoru, odstranit?
- „Samozřejmě, že nejlepší by bylo trvat na svých cenách, ale pak se může stát, že si vyberou někoho jiného a vy musíte řešit, z čeho příští měsíc zaplatíte zaměstnance.“
- Nač se, dle Vašeho názoru, zaměřuje sociální práce s Romy?
- „Podle mě jen na to, aby lidi netrpěli hladu. Bohužel Romové se rychle naučili sociální dávky zneužívat, klidně se kvůli dávkám i rozvedou. Pomáhal jsem se založením romského komunitního centra, kde se zaměřují hlavně na práci s romskými dětmi. Je dobře, že to je, ale nestačí to.“
- Jaký máte názor na sociální práci zaměřenou na romskou problematiku? Co si o ní jako Rom myslíte?
- „Že je to na nic. Stát nemá zájem řešit problémy Romů. Nesouhlasím se segregací Romů, vystěhovávat je na okraj sídlišť, to je vždycky špatně. Víím, že za spoustu problémů si můžeme sami, ale systém to bohužel umožňuje a řada Romů pak toho zneužívá. Lidi nás pak měří stejným metrem, i když já to mám nastavené jinak.“

Komunikační partner 2:

- Co Vás motivovalo k zahájení podnikatelské činnosti?
- „Už od dětství jsem chtěl být stavařem. Před revolucí jsem pracoval na státním statku. Vypracoval jsem se na vedoucího stáje, měl jsem pod sebou 13 lidí. V podniku mi umožnili vystudovat zemědělskou školu. Potom jsem pracoval v přidružené výrobě místního JZD, což už v té době byla jakási prvotní forma podnikání. Jednalo se převážně o stavební práce. Chtěl jsem ukázat, že i Romové jsou schopni podnikat. Chtěl jsem vybudovat prosperující rodinnou firmu.“

- Představa – „...že budu konečně dělat něco, co mě baví, že budu nezávislý, že bude dost práce, která mně i mojí rodině zajistí slušný živobytí.“
- „Začátky nebyly vůbec lehký, ale postupně jsme se vypracovali. Sám jsem začínal u lopaty a krumpáče. Většinou šlo o výkopové práce. Zakázek nebylo moc, vše co, jsme vydělali, jsme investovali do nákupu náradí a vybavení. Lidi nám moc nevěřili, někteří se báli, že je podvedeme nebo, že to odfláknem.“
- Setkal jste se s nějakými překážkami při zakládání podnikatelské činnosti?
- „Neměl jsem žádné peníze, to byla asi největší překážka. Neměl jsem ani na lopaty a krumpáče, bratr mi musel půjčit dvacet tisíc korun. Na druhou stranu jsem si nikdy nepůjčil od žádné banky, úvěry odmítám dodnes.“
- Jak jste je překonával?
- „Skoro všechno, co jsme vydělali, jsme investovali do nákupu náradí a vybavení. Brali jsme všechny zakázky, i když nebyli úplně výhodné. Ale potřebovali jsme dobré reference, doporučení pro další zákazníky.“
- Vyskytly se nějaké další překážky v průběhu podnikání?
- „Překážky ani ne, spíše se jednalo o problémy spojené s ekonomickou situací v Čechách. Před rokem 1996 jsme pracovali pro velké firmy, šlo o stálou práci. Po roce 1996 řada velkých firem skončila a my museli hledat nové zákazníky. Nastala tvrdá realita.“
- Jak jste se s tím vypořádal?
- „Neodmítám žádné zakázky. Spousta firem do malých zakázek vůbec nejde. No tak to беру já. Tak to bohužel je a musíme se s tím smířit.“
- Jak k Vám přistupovali ostatní Romové, po tom, co jste začal podnikat?
- „V očích některých Romů jsem byl vnímán jako odpadlík od zažitého systému. Pak, když viděli, že se mi docela daří, chodili za mnou a chtěli, abych je zaměstnal.“
- Jak byste popsal přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům?
- „Lidi nás obecně berou jako nespolehlivé, nepřizpůsobivé, se špatnou pracovní morálkou, s dluhy, které nechceme splácet. Řada lidí na nás pořád kouká jako na příživníky, kteří jenom zneužívají sociální dávky. Neuvědomují si, že Romové mají svoji mentalitu, nechápou naše chování“. Ale na tomhle stavu mají i oni svůj podíl viny. Přistupují k nám s nedůvěrou, očekávají od nás spíš problémy.“
- Zaznamenal jste Vy nějaké změny v přístupu majority k Vám poté, co jste začal podnikat?
- „Moje vztahy s majoritou byly vždycky dobré, už když jsem dělal na statku. Místní mě znají, už několik let jsem v obecním zastupitelstvu, spolufinancuji místní romské sdružení. Myslím, že i to má na to vliv.“
- Domníváte se, že být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem?
- „S tím musím souhlasit, stále jsme posuzováni podle toho, jak vypadáme, co se o nás říká, než podle toho co děláme.“
- Mají, dle Vašeho názoru, Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti?
- „To určitě ne. Pořád se na mě obracejí Romové, kterým se nedaří najít práci, i když splňují požadovaná kritéria. Ty důvody jsou pořád stejné, předsudky lidí vůči nám, ale i rasová diskriminace.“
- Jakou máte zkušenost se získáváním zakázek?
- „Pokud jde o nového zákazníka, který mě nezná, vždycky ho slušně požádám, aby se na mě nekoukal jako na Roma. Řeknu, ať si mě ověří a pak ať se ozvou.“

Dám jim kontakty na předešlé zákazníky, tam si můžou ověřit, co umíme a jak pracujeme. “

- *Je dle Vašeho názoru romství určitý handicap při získávání zakázek?*
- *„Určitě nás to znevýhodňuje. Souvisí to s všeobecným povědomím lidí o Romech, jak už jsem říkal s předsudky. Stále nás mají zaškatulkované jako ty, co kradou, flákače, ty co mají všechno zadarmo. “*
- *Setkáváte se při jednání se zákazníky s nedůvěrou?*
- *„Dnes už tolik ne, ale dříve se to občas stalo. Ale s tím už musí člověk počítat. Když vidím, že mi zákazník nedůvěřuje, říkám, ověřte si mě a pak se ozvěte. Nechám mu na sebe kontakt, slušně se rozloučím a odejdu. Stalo se, že mi druhý den zavolal a chtěl, abych přijel, že má pro mě práci. “*
- *Liší se průběh výkonu Vaší podnikatelské činnosti u romských a neromských zákazníků?*
- *„Děláme především pro neromské zákazníky, ale i kdyby, práci bych dělal stejně, bez rozdílu. “*
- *Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Váš zdravotní stav?*
- *„Nějaké zdravotní problémy mám, ale ty spíš souvisí s věkem než s podnikáním. Těžko říct. Pravdou je, že jsem vystaven neustálému stresu, aby zakázky dobře dopadly, aby bylo dost práce, abych nemusel řešit, jestli budu mít na výplaty. “*
- *Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaši ekonomickou situaci?*
- *„Rodina je po všech stránkách zajištěna. Do podnikání jsem zapojil celou rodinu i manžele dětí. Máme to rozdělené. Děti se starají o stavby a já sháním práci, vyřizuju platby, celé to zastřešuji. Přispívám na místní romské sdružení, pořádáme romské plesy. Když je potřeba, pomáháme i rodinám našich zaměstnanců. A to všechno by nešlo, kdybych byl chudý. Když potřebujete, aby se věci daly do pohybu, musíte šáhnout i do vlastní peněženky. “*
- *Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaše společenské postavení?*
- *„Asi ano. Lidi mi ve volbách dali svůj hlas a myslím si, že to nebyly jen hlasy Romů, protože to by na zvolení nestačilo. Z toho usuzuji, že mi museli dát hlas i ostatní obyvatelé. Cení si toho a samozřejmě mě to těší. “*
- *V čem vidíte roli romských podnikajících osob v zaměstnanosti Romů?*
- *„Každý podnikatel, ať Rom nebo ne -Rom se snaží o to, aby jeho firma prosperovala, aby uživil sebe, rodinu, zaměstnance. Když podnikáte, platíte daně, přispíváte do systému, nechodíte žádat o sociální dávky. A pokud máte zaměstnance, jsou to zase převážně Romové. Z větší části nemají žádnou kvalifikaci, a to je pak vždycky problém. Někdy je pro ně taková romská firma jediná záchrana. Já jim vždycky říkám, aby pracovali, i třeba za minimální mzdu, ale aby něco dělali. Aby neměli dluhy, měli v pořádku zdravotní a sociální. Když někdo z mých zaměstnanců zabředne do dluhů, snažím se mu pomoci, třeba mu i bezúročně půjčím, ale nesmí se flákat. “*
- *V čem vidíte výhody Roma jako zaměstnavatele u romských zaměstnanců?*
- *„Výhodou určitě je, že většinu z nich znám, jejich rodiny. Vím, jak žijí, znám jejich problémy. Rozumím jejich mentalitě. Obracejí se na mě, když potřebují s něčím pomoci. Oni zase ví, že když nebudou makat a nebudou chodit do práce, vyhodím je. Snažím se dát šanci každému. Když někoho vezmu a vidím, že mu to nesejde, nelámu hned nad ním hůl. Dám ho klidně do jiné party, ale musím vidět, že má zájem pracovat. Nedělám rozdíly mezi Romy a ne - Romy, jestli je bílejší nebo černej. Pokud chodí do práce a dělá co má, chovám se ke všem stejně. “*

Pro všechny platí stejná pravidla. Nikomu nenadržuji, pro mě je důležitý, co umí. “

- Jsou nějaké nevýhody Roma jako zaměstnavatele u romských zaměstnanců?
- *„Nevýhody? Nevím. Většinou se všichni známe. Když je nějaký problém, vyřikáme si to, z očí do očí.“*
- V čem vidíte nevýhody Roma jako zaměstnavatele u neromských zaměstnanců?
- *„Já si je hýčkám, protože většina z nich jsou vyučení řemeslníci a pokud se chceme hlásit do výběrových řízení na větší stavby, musíme mít zaměstnance s výučním listem. Obvykle je to podmínka pro účast ve výběrovém řízení. Romové jsou bohužel většinou nevyučení, to stačí na bourací nebo kopáčské práce, ale ne na větší stavby. Nemám jich moc, ale dobře, že je mám. Vycházím s nimi dobře.“*
- Využil jste v rámci své podnikatelské činnosti některý z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti?
- *„Ano, šlo o veřejně prospěšné práce. Díky tomu jsme zaměstnali několik lidí, kteří byli evidovaní na úřadu práce. Jedná se ale o časově omezenou podporu.“*
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakými předsudky?
- *„Jo, občas mi někdo řekne, že Romové jsou paraziti, který se přizívují na úkor všech. Že si děti pořizujeme jen proto, abychom pobírali vyšší dávky. A neříkám, že mezi námi takový nejsou. Ale lidi nás často hážou všechny do jednoho pytle, tak to je pak těžký.“*
- Jak na ně reagujete?
- *„Sám na sobě se snažím ukázat, že nejsme všichni stejní.“*
- Jak by se daly, dle Vašeho názoru, změnit?
- *„Po Romech se chce, aby se přizpůsobili, žili jako většina. A neříkám, že je to špatně. Ale i většina by musela změnit svoje chování vůči nám. Jde o vzájemnou akceptaci. Máme svoje zvláštnosti, normy. Pokud tohle lidi nepochopí, nic se nezmění.“*
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakou diskriminací?
- *„Naší výhodou je, že si nás opakovaně najímají firmy, co už s námi mají vlastní zkušenost. Taky se nám stane, že nejsme ve výběrovém řízení úspěšní, ale nemyslím si, že by to bylo proto, že jsme romská firma. Je třeba si uvědomit, že devadesátá léta jsou dávno pryč. Větší zakázku dnes dostanete už jen přes výběrová řízení, kde je potřeba splnit určitá kritéria, včetně odbornosti. Investoři si určují, koho chtějí. Pokud chceme fungovat, musíme na tyto podmínky přistoupit, tak to prostě je.“*
- Dala by se dle Vašeho názoru odstranit?
- *„Podle mě ne. Diskriminace vždycky byla, je a bude, jde jen o to, v jaké míře. Já si ji nepřipouštím, ale taky se mi nelíbí, když se ve zprávách s oblibou zdůrazňuje romský původ pachatele. Myslím si, že to věci jenom zhoršuje. Lidi si nás pak zevšeobecňují, a to se pak můžete snažit sebe víc. Vypovídá to o stavu celé společnosti a ta je spíš nastavená proti nám.“*
- Nač se, dle Vašeho názoru zaměřuje sociální práce s Romy a jaký na ní máte názor?
- *„Velkým problémem jsou určitě Romové v tzv. vyloučených lokalitách, ale ta pomoc státu je podle mě zaměřená spíš na to materiální zabezpečení, na ty zprofanované sociální dávky, které nám jsou tak často předhazovány. Ve větších městech sice fungují terénní pracovníci, romští koordinátoři, ale v malých obcích se obvykle neděje nic nebo se jedná o jednorázovou akci. Chybí ti, co by*

to organizovali, zastřešovali. Pak to nemá smysl. My se v našem sdružení snažíme pracovat hlavně s našimi dětmi. Aby získali návyky, chodili do školy, aby z nich nebyly děti ulice. Aby věděli, že táta je ten, kdo chodí do práce a vydělává, aby máma mohla vařit a nakupovat.“

Komunikační partner 3:

- Co Vás motivovalo k zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Děda měl stavební firmu, předpokládalo se, že ji jednou převezmu. Byl jsem k tomu veden od malička. Vždycky jsem chtěl dělat na sebe, než pro někoho jiného, nechtěl jsem být na někom závislý. Děda mě zapojil do firmy hned po vyučení, ale v 27 jsem dostal infarkt a musel jsem toho nechat. K finančnímu poradenství mě přivedl kamarád, chtěl jsem být lepším člověkem a taky jsem potřeboval zabezpečit rodinu. Byl jsem čerstvě ženatý, narodil se mi syn. Děda mi předal už fungující firmu a ode mě se očekávalo, že ji povedu dál. Finanční poradenství bylo pro mě alternativou, jak dělat na sebe a při tom nebýt v neustálém stresu. Poradenství pro mě představovalo větší jistotu. Stavební firma to byl jeden velký stres. Byl jsem mladý, neměl jsem moc zkušeností. Vadilo mi, když jsme byli účelově tlačeni k nízkým cenám. Někdy i Ukrajinci byli líp placeni než my. Poradenství je úplně něco jiného, baví mě to. Dnes mám kancelář ve čtyřech městech.“*
- Setkal jste se s nějakými překážkami při zakládání podnikatelské činnosti?
- *„Dědova firma byla už nějak zajatá, tam celkem ne, ale pro poradenství byla podmínkou maturita, a tu jsem neměl.“*
- Jak jste je překonával?
- *„Ze začátku jsem si moc nevěřil, protože finance mě nikdy moc nezajímaly. Báł jsem se, že budu jen pojišťovák, ale hodně jsem na sobě pracoval. Udělal jsem maturitu, uvažuji o bakaláři. Chtěl jsem sám sobě dokázat, že jsem lepší, že na to mám.“*
- Setkal jste se s nějakými překážkami v jejím průběhu?
- *„Jestli myslíte překážky, protože jsem Rom, tak to ne. Nestydím se za to, ale taky na to sám neupozorňuji. Mojí výhodou je, že jako Rom moc nevypadám, spíš jako někdo, kdo je víc opálený. Myslím si, že to o mně spousta lidí ani neví.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- *„S ostatními Romy se nestýkám, jen v rámci rodiny a ta mi fandí, stojí při mně. Mě vychovávala hlavně babička, která chtěla, abych něčím byl, abych uměl dobře česky, učil se. Romsky sice nemluví, ale rozumím.“*
- Jak byste popsal přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům?
- *„Je to jenom o lidech. Když jsem byl u dědy ve firmě, dívali se na nás jako na negramoty, který můžou ožulit. Dodnes se soudím o nezaplacené faktury. Přitom znám Romy, kteří dokážou postavit barák. Asi to taky souvisí s tím, co děláte. Jako finanční poradce nemám žádné problémy, ale je fakt, že je to taky asi díky tomu, že nevypadám jako klasický Rom. Chodím v obleku, jezdím v relativně drahém autě, moje žena není Romka, i to může mít vliv.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu příslušníků majoritní společnosti k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Ne.“*

- Domníváte se, že být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem?
- „*Já sice žádný problémy neměl, ale obecně si myslím, že to problém je. Lidi hodně posuzují podle toho, jak vypadáte, než podle toho co umíte. Do mě by to taky nikdo neřekl.*“
- Mají, dle Vašeho názoru, Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti?
- „*Kdybych měl srovnávat se sebou, tak bych musel říct, že mají. Ale z okruhu mých známých vím, že to tak není. Strejda si udělal všechny možné kurzy, od svařování až po jízdu s vysokozdvížným vozíkem a stejně kvalifikovanou práci nesehnal. Pracuje za minimální mzdu v nějaké dílně na výrobu háčků, nebo tak něco.*“
- Jakou máte zkušenost se získáváním klientů?
- „*Dobrou. Klientů mám dost. Mám kancelář v B....., V....., V.... a ve S.....*“
- Je dle Vašeho názoru romství určitý handicap při získávání klientů?
- „*Pro mě ne, ale já asi úplně nezapadám mezi typické Romy.*“
- Setkáváte se při jednání s klienty s nedůvěrou?
- „*Nemyslím si, že se jedná o nedůvěru z důvodu, že jsem Rom. Možná někdy mají pochyby nebo obavy, aby nepřišli o své peníze, ale jediný způsob, jak si získat jejich důvěru, je dokázat jim, že tomu rozumím. Funguje to.*“
- Jsou mezi Vašimi klienty i Romové?
- „*Ne, Romové so o tyto služby moc nezajímají. Podle mě jim chybí smysl pro finance, neumí moc hospodařit. Spousta romských firem na tohle došla. Něco vydělali a hned to utratili za auta a zase nic neměli, neinvestovali.*“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Váš zdravotní stav?
- „*Ted' už je to relativně v pohodě, ale jsem po infarktu, беру léky, musím chodit na kontroly. Problémy začaly, když jsem měl stavební firmu. Ten neustálý tlak, jestli dostaneme zapláceno, jestli bude dost práce. To byl hlavní důvod, proč jsem toho nechal. Byl jsem hrozně vyčerpaný.*“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaši ekonomickou situaci?
- „*Díky podnikání si mohu dovolit věci, které bych si asi jako zaměstnanec poříditi nemohl.*“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaše společenské postavení?
- „*Možná víc než by chtěl. Neberou mě jako cikána, spíš jako někoho, kdo je víc opálený.*“
- V čem vidíte roli romských podnikajících osob v zaměstnanosti Romů?
- „*Nejsme přítěží pro stát, musíme se o sebe postarat sami, jako každý jiný podnikatel.*“
- Využil jste v rámci své podnikatelské činnosti některý z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti?
- „*Ne.*“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakými předsudky?
- „*Jako finanční poradce ne, ale když jsem byl ještě u dědy ve firmě, přistupovali k nám někteří jako k analfabetům, co neumí číst a psát.*“
- Jak jste na takové situace reagoval?
- „*Ukázal jsem jim, že kromě čtení a psaní umím i počítat, a že si dokážu spočítat, na jakou cenu jsme ochotni přistoupit.*“
- Jak by se daly, dle Vašeho názoru, změnit?
- „*Chtělo by to více úspěšných a vzdělaných Romů.*“

- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakou diskriminací?
- „*Jako finanční poradce ne, ale jako stavební firma jsme byli často tlačeni dělat za menší peníze. Někdy i Ukrajinci byli líp placeni než my.*“
- Jaká byla Vaše reakce?
- „*Vždycky jsme se snažili dohodnout, a když ne, odmítli jsme. Ale taky se nám stalo, že jsme se sice domluvili, ale zapláceno nebylo. Několik let se soudím o nezaplacený faktury a nikam to nevede.*“
- Jak by se dala, dle Vašeho názoru, odstranit?
- „*Přistupovat ke všem stejně, nedělat rozdíly, ale to je utopie.*“
- Nač se, dle Vašeho názoru, zaměřuje sociální práce s Romy?
- „*Nevím o tom skoro nic. Nemám žádnou osobní zkušenost. Jsem sice Rom, ale žiju už jinak.*“

Komunikační partner 4:

- Co Vás motivovalo k zahájení podnikatelské činnosti?
- „*Vždycky jsem chtěl dělat sám na sebe, být svobodný, nenechám si moc poroučet. Chtěl jsem být pánem svého času, jít do práce, když já chci, mít volno kdy se mně chce a samozřejmě mě motivovali peníze. Původně to měla být malá firma, parta o třech lidech, rozjelo se to. Dnes jsme s.r.o, zaměstnávám 20 lidí. Začal jsem fakt od nuly. Můj kapitál byl 7 – 8.000,- Kč. Nebylo nářadí. Od známých jsem si půjčoval vrtačky, pily. Půjčovat v bance jsem si nechtěl. Partáři mě nechávali dost často ve štychu, nedrželi slovo. Chodili pozdě do práce, byli nespolehliví, lhali mi. Před zákazníky jsem se za to styděl. Co jsem vydělal jsem rozdělil na domácnost a na firmu. Postupně jsem nakupoval nářadí, vybavoval se. Zbytečně jsem neutrácel. Hodně romských firem zkrachuje, protože nešetří. Vydělají nějaký prachy, myslí si kdovíco nemají, a ty utratí za auta a kraviny a pak nemají na provoz. S partáky jsem se rozešel, osamostatnil jsem se.*“
- Jaká byla Vaše očekávání a představa o samostatné výdělečné činnosti před jejím zahájením?
- Očekávání – „*Že se budu mít dobře.*“
- Představa – „*Založit malou firmu, dělat tesařinu. Ale hlavně, že budu dělat podle sebe, jak já budu chtít. Jít do práce podle sebe. Když budu chtít dělat do osmi, budu dělat do osmi, když budu chtít volnou sobotu, udělám si volnou sobotu.*“
- Setkal jste se s nějakými překážkami v jejím průběhu?
- „*Tlačili na mě, abych dělal za nižší ceny. Mysleli si, cikán, ten bude vděčný, že může pro nás dělat.*“
- Jak jste to řešil?
- „*Když jsem práci potřeboval přistoupil jsem na to, nechtěl jsem být doma. Ale to bylo spíš ze začátku, teď už ne. Teď už mám práce dost, nestíhám.*“
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- „*Nebrali to moc vážně, říkali mi „tesárek“, nevěřili, že to takhle rozjedu.*“
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů k Vám v průběhu podnikatelské činnosti?
- „*Když se mi začalo dařit, chodili, abych jim půjčil. Ze začátku jsem i půjčoval, ale byly problémy s vrácením. Dodnes mi jich několik dluží.*“

- „Chtěli u mě dělat, a já bych je i zaměstnal, ale potřebuju vyučené řemeslníky, tesaře, klempíře, a to oni nejsou. Většinou mají jen základku. Nemohl bych se ani hlásit do výběrových řízení. Tam se musí odbornost prokazovat.“
- „Když jsem si koupil nový auto, záviděli.“
- Jak byste popsal přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům?
- „U mě v pohodě. Žádný problémy nemám. Akorát, že gadžo by firmu budoval pět let, mně to trvalo jednou tolik. Musel jsem víc než jiní dokazovat co umím.“
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu příslušníků majoritní společnosti k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- „Ne, myslím si, že dnes už to lidi neřeší. Řemeslníků je málo.“
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu příslušníků majoritní společnosti k Vám v průběhu podnikatelské činnosti?
- „Většinou mi fandili, ale taky mi dávali najevo „žer, ale nemlaskej“. Jak jsem začal trošku mlaskat (koupil si auto, postavil dům), přišlo udání na finančák. Už jsem si na to zvykl.“
- Domníváte se, že být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem?
- „Určitě, myslím na ty začátky. Musíte víc prokazovat, že jste šikovný, zručný, že něco umíte. Znam spoustu Romů, co jednou nahodí zed' a už chtějí podnikat. Většinou jak rychle začnou, taky brzy skončí.“
- Mají, dle Vašeho názoru, Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti?
- „Podle mě mají stejnou šanci. Beru to podle sebe. Problém je většinou v tom, že nic neumí, nejsou ani vyučení, to je pak těžký. Nejsou vedení k tomu, aby se učili. Mě táta řezal i za trojky. Je to hodně o výchově, jak jsou doma vedení. My museli doma všichni makat i ségry, bez výjimky.“
- Jakou máte zkušenost se získáváním zakázek?
- „Dobrou, nemám problém.“
- Je dle Vašeho názoru romství určitý handicap při získávání zakázek?
- „Mně se to nepotvrdilo, zakázek mám dost, nestíhám. Ale jak už jsem říkal, řemeslníků je málo, a to je naše výhoda.“
- Setkáváte se při jednání se zákazníky s nedůvěrou?
- „Někdy v minulosti, teď už ne.“
- Jakým způsobem si získáváte jejich důvěru?
- „Abych přesvědčil zákazníka, že to myslím vážně, že jsem soběstačný, neberu si vůbec zálohy. Pořád si nechávám něco stranou. Myslím si, že i to má na to vliv. Kdyby za mnou přišel cikán a chtěl hned zálohu, taky bych mu moc nedůvěřoval.“
- Liší se průběh výkonu Vaší podnikatelské činnosti u romských a neromských zákazníků
- „Neliší, dělal jsem i pro Romy, přistupuji k tomu profesionálně.“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Váš zdravotní stav?
- „Myslím si, že ne. Samozřejmě nějaký stresíky tam jsou, ale zatím to zvládám. Od té doby, co jsem slezl ze střechy jsem pár kilo přibral. Teď už se vlastně jen starám o firmu, o zakázky, toho pohybu je málo.“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaši ekonomickou situaci?
- „Určitě. Životní úroveň se oproti začátkům zvedla. Mám se dobře. Postavil jsem barák, manželka má auto, jezdíme s dětmi na dovolený.“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaše společenské postavení?

- „Poznal jsem lidi, který bych asi jinak nepoznal. Zjistil jsem, že mě hodně lidí potřebuje.“
- V čem vidíte roli romských podnikajících osob v zaměstnanosti Romů?
- „Stáhnou kluky z ulice. Já bych je taky rád zaměstnal, ale nejsou. Já potřebuju kluky vyučený v řemesle, ale takový za mnou nechodí. Zkoušel jsem zaměstnat i nevyučeny, ale po měsíci jsem zjistil, že nejsou k tomu. Osobně si vážím každého Roma, který za nás něco dokázal, snaží se, je seriózní, jsem na ně pyšný.“
- V čem vidíte výhody Roma jako zaměstnavatele u neromských zaměstnanců?
- „Nemám s nimi problém, myslím si, že mě mají rádi. Kdyby něco proti mně měli, nedělali by u mě. Mám tam kluky už 14 let i víc. Je fakt, že kdybych někam přišel s partou cikánů, asi by na mě zákazníci koukali jinak.“
- V čem vidíte nevýhody Roma jako zaměstnavatele u neromských zaměstnanců?
- „Nic mě nenapadá.“
- Využil jste v rámci své podnikatelské činnosti některý z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti?
- „Nikdy.“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakými předsudky?
- „Žiju jako kdokoli jiný, a přesto si lidi říkají, jak je možný, že je tak dobrý, když je to cikán.“
- Jak by se daly, dle Vašeho názoru, změnit?
- „Podle mě se to změnit nedá, je to neprolomitelný.“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakou diskriminací?
- „Diskriminaci ani rasismus si prostě nepřipouštím, ale vždycky se najde nějaký pitomec, který s tím bude mít problém.“
- Nač se, dle Vašeho názoru, zaměřuje sociální práce s Romy?
- „Nemám v tomhle směru přehled, ale předpokládám, že na ty, co mají nějaký problém s bydlením, prací s dětmi. Fakt nevím, naštěstí jsem to nikdy nepotřeboval.“
- Jaký máte názor na sociální práci zaměřenou na romskou problematiku? Co si o ní jako Rom myslíte?
- „Že je to strašně těžký. Já si myslím, že snaha státu je, ale Romové by tomu měli jít sami naproti. Podle mě sami nechcú, nesnaží se.“

Komunikační partner 5:

- Co Vás motivovalo k zahájení podnikatelské činnosti?
- „Politické změny po revoluci. Chtěl jsem to zkusit, chtěl jsem ukázat, že i Romové něco dokážou. Od města jsem koupil barák, kde jsme bydleli. Z garáže jsem udělal hospodu, která měla být původně pro moje kamarády. Hrála se cikánská hudba, začali chodit i ostatní k.....ováci. Rozjelo se to. V práci jsem dal výpověď a věnoval se jen hospodě. Vůbec jsem netušil do čeho jdu. Hospody jsem znal jen jako host, o provozu jsem nic nevěděl. Bylo to pro mě úplně něco nového.“
- Očekávání – „Že budu mít malou hospodu, spíš jako přivýdělek.“
- Měnila se Vaše představa o ní v průběhu jejího vykonávání?
- „Ten záměr zůstal stejný, spíš jsem si myslel, že hospodu budu mít jako vedlejšák, po práci, ale nešlo to. Rozhodl jsem se pro hospodu. Manželka začala vařit naše jídla, pravidelně se hrálo. Postupně se to rozjelo, nečekal jsem, že to bude mít takový ohlas.“

- Setkal jste se s nějakými překážkami při zakládání podnikatelské činnosti?
- *„Banka mi nechtěla dát půjčku. Do očí mi to nikdo neřekl, ale bylo mi naznačeno, že nejsem pro banku důvěryhodný. Musel jsem složit peníze jako záruku. Kdyby mi nepůjčila segra, žádná hospoda by nebyla.“*
- Jak jste ji překonával?
- *„Stál jsem si za svým, hádal jsem se s bankou. Řekl jsem, že bez půjčky neodejdu. Pomohl i známý, který se za mě u ředitele zaručil.“*
- Setkal jste se s nějakými překážkami v jejím průběhu?
- *„Častý kontroly z živnostáku a hygieny. Šlo u udání, sami mi to řekli.“*
- Jak jste na ně reagoval?
- *„Neřeším to, nikdy na mě nic nenašli.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Plno kamarádů, se kterými jsem vyrůstal mě odvrhli. Mysleli si, že jim budu točit zadarmo.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů k Vám v průběhu podnikatelské činnosti?
- *„S některými jsem se přestal úplně stýkat.“*
- Jak byste popsal přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům?
- *„Ohrnují nad námi nos. Pokud si mohou vybrat mezi Čechem a Cikánem, tak si vyberou Čecha.“*
- Ovlivnilo podnikání Vaše vztahy s majoritou?
- *„Když jsem neměl hospodu nikdo z Čechů se se mnou moc nebavil. Hospodou se to hodně změnilo. Je to místo, kde si lidi hodně řeknou, třeba se i pohádají. Poznal jsem spoustu nových známých, s některými mám opravdu přátelský vztah a nejsou to Cikáni.“*
- Domníváte se, že být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem?
- *„Je, už jenom proto, že jsi Rom, to je ta největší překážka. Lidi od nás čekají jenom problémy, nevěří nám.“*
- Mají, dle Vašeho názoru, Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti?
- *„Ne, ty důvody jsou pořád stejné. Vidí cikána, bojí se, že mu něco ukradne, že to bude lempl, ani mu nedá šanci. Když si můžou vybrat mezi Čechem a Cikánem, většinou si vyberou Čecha.“*
- Máte v rámci pohostinství nějakou zkušenost se zakázkami?
- *„Mám, ale špatnou. Napsal jsem do 26 cestovek, neozvala se ani jedna.“*
- Je dle Vašeho názoru romství určitý handicap při získávání zakázek?
- *„Je, podle mě to byl důvod, proč se mi neozvali. Napsal jsem, že se jedná o cikánskou hospodu. Raději jsem si kvůli tomu změnil razítko.“*
- Setkáváte se při jednání s hosty s nedůvěrou?
- *„Taky, docela často se stane, že host vejde dovnitř, a když mě uvidí, otočí se a jde pryč.“*
- Jakým způsobem si získáváte jejich důvěru ?
- *„Když je čas mluvím s nimi o politice, o Romech, někdy to prolomí ledy.“*
- Liší se Váš přístup k romským a neromským hostům?
- *„K hostům se chovám stejně. Když je slušný, jsem slušný i já. Když provokuje, usměrním ho, ať je to Cikán nebo Čech.“*
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Váš zdravotní stav?

- „Dělám to už přes 20 let a někdy jsem z toho hrozně unavenej. Jsem na to se ženou sám, děti se do toho moc nehrnou, jsme tady pořád. Přibral jsem, bolí mě záda, otýkají nohy, mám vysoký tlak.“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaši ekonomickou situaci?
- „Živí nás to, máme se relativně dobře, ale jsem zadluženěj.“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaše společenské postavení?
- „Díky hospodě mě lidi ve městě znaj. 19 let jsem v zastupitelstvu. V hospodě často řešíme problémy ve městě, lidi si mi stěžují, chtějí znát můj názor.“
- V čem vidíte roli romských podnikajících osob v zaměstnanosti Romů?
- „Nezatěžujeme stát. Odvádíme zdravotní, sociální, daně, jako každý jiný podnikatel, bílej nebo černej. Nebereme žádný podpory ani sociální dávky. Staráme se sami o sebe.“
- Využil jste v rámci své podnikatelské činnosti některý z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti?
- „Ne.“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakými předsudky?
- „Pořád. Že jíme psy, že se nemejeme, neuklízíme, že kradem, ...“
- Jak na ně reagujete?
- „Zeptám se: v čem jsi lepší, co jsi dokázal, byl si někdy v romské rodině, přečetl sis něco o Romech?“
- Jak by se daly, dle Vašeho názoru, změnit?
- „To nevím, ale problém je i v samotných Romech. Pořád ještě hodně našich dětí vyjde jenom základku a nejdou dál. Pak pochopitelně nemůžou sehnat žádnou práci, jsou na pracáku, žijí z dávek. Já jsem pro uzákonění povinnosti povinného vzdělání do 18 let, tak aby děti měly aspoň výuční list, aby se naučili nějakému řemeslu. Mně vždycky táta říkal, že se musím o sebe postarat sám, a celý život jsem musel tvrdě makat. Táta byl sice přísněj, ale vedl nás k samostatnosti a odpovědnosti za sebe. A to dnešním dětem chybí. A navíc, když vidí, že nechodí do práce táta, nebude chodit taky.“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakou diskriminací?
- „Každou chvíli tu mám kontrolu z hygieny. Z cestovek se ani nenamáhali mi odepsat, že nemají zájem. Občas se do mě někdo naváží jako do Cikána, někteří jdou raději pryč, než by se nechali obsluhovat od Cikána.“
- Jak na ni reagujete?
- „Nijak.“
- Jak by se dala, dle Vašeho názoru, odstranit?
- „Možná kdyby si lidi něco o nás přečetli, kdyby viděli, jak žijeme.“
- Nač se, dle Vašeho názoru, zaměřuje sociální práci s Romy?
- „Máme tu komunitní centrum pro Romy. Děti tam chodí po škole, ale podle mě to jsou jen vyhozený peníze. Izoluje je to od ostatních. Já bych je naopak víc zapojil do nějakých sportovních kroužků, s ostatními dětmi. Dávky bych taky nechal jen těm, co opravdu nemůžou pracovat, protože jsou třeba nemocný. Některým to stačí a pak se nesnaží hledat si práci.“
- Jaký máte názor na sociální práci zaměřenou na romskou problematiku? Co si o ní jako Rom myslíte?
- „Špatný, vláda si jenom kryje záda, realita je jiná“

Komunikační partner 6:

- Co Vás motivovalo k zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Byl jsem na pracáku a nikde mě nechtěli, chtěl jsem to zkusit. Stalo se mi, že mě pracák poslal do nějaký firmy, že tam shání zedníky. Když jsem tam přišel, řekli mi, že už zedníka mají. Ale myslím si, že kecali, vadilo jim, že jsem cikán. Potřeboval jsem peníze, žít z dávek se mi nechtělo. Chtěl jsem, aby se rodina měla dobře. Nikdo mě moc neznal, práce bylo málo. Nabízel jsem se, ale moc mi nevěřili. Velký problém bylo dát dohromady partu kluků, kteří uměj makat, a budou chodit do práce. Je fakt, že Romové jsou dost nespolehliví, musel jsem je kolikrát nahánět, aby vůbec přišli do práce, ale už jsem si je za ty roky srovnal. Zkoušel jsem hledat i mezi „bílymi“, ale nikdo nechtěl dělat pod Cikánem. Brzo jsem zjistil, že chodit do práce, když se mně chce, nejde. Když práci máte, musíte dělat tak, abyste splnil termín, třeba i soboty, neděle. Manželka je někdy našťvaná, že mám na ně málo času.“*
- Očekávání – *„že se rodina bude mít dobře.“*
- Představa – *„Jít do práce, když se mi chce“.*
- Setkal jste se s nějakými překážkami při zakládání podnikatelské činnosti?
- *„Chtěl jsem úvěr, ale nechtěli mi ho dát. Pořád po mně chtěli další a další papíry. Myslím si, že to bylo proto, že jsem cikán.“*
- Jak jste je překonával?
- *„Stěžoval jsem si u ředitele banky. Nakonec jsem ho dostal, ale byla v tom protekce známého.“*
- Setkal jste se s nějakými překážkami v jejím průběhu?
- *„Jo, někteří neplatili faktury. Si mysleli, že když jsem cikán, tak těm, že se platit nemusí včas nebo platili míň, než bylo dohodnuto. Neměl jsem pak na výplaty, na materiál, musel jsem si půjčovat. Chtěl jsem i skončit.“*
- Jak jste je překonal?
- *„Povedlo se mi udělat pár větších zakázek. Dělam už většinou jen pro ty, co mě znají. Zaměstnávám příbuzný, je na ně větší spoleh.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu ostatních Romů k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Někteří mě prokleli, že už mezi ně nepatřím. Ale většina mi fandí.“*
- Jak byste popsal přístup majoritní společnosti k podnikajícím Romům?
- *„Lidi si pořád myslí, že Cikáni nic neumí, dívají se na nás skrz prsty, někdy se pohádáte. Ty, co mě už znají, tak dobrý, ale s nováčky je to jednání horší.“*
- Zaznamenal jste nějaké změny v přístupu příslušníků majoritní společnosti k Vám po zahájení podnikatelské činnosti?
- *„Jo, chválí mě. Řeknou o mně jiným a ty pak někdy zavolaj, abych pro ně dělal.“*
- Domníváte se, že být Romem je pro výkon samostatné výdělečné činnosti v ČR znevýhodňujícím faktorem?
- *„Určitě. Lidi si myslí, že nic neumíme, dívají se na nás skrz prsty, nedůvěřujou nám.“*
- Mají, dle Vašeho názoru, Romové stejnou výchozí pozici v přístupu na trh práce, jako občané majoritní společnosti?
- *„Ne, já jsem taky nemohl najít práci, i když jsem vyučený. Říkali mi, že už někoho mají, ale já myslím, že to nebyla pravda, že prostě nechtěli Cikána.“*
- Jakou máte zkušenost se získáváním zakázek?

- „*Ted' už je to fajn, ale ze začátku to moc nešlo. Mám už svoje zákazníky. Hodně záleží na doporučení.*“
- Je dle Vašeho názoru romství určitý handicap při získávání zakázek?
- „*Někdy jo. Zákazník slíbí, že do týdne zavolá a už se vůbec neozve. Myslím si, že to je právě proto, že jsme romská firma.*“
- Setkáváte se při jednání se zákazníky s nedůvěrou?
- „*U těch co mě znají už ne, spíš u těch nových. Dělali jsme jednomu chlápku něco na baráku a on před námi všechno zamknul, poschovával. Měl strach, že mu tam něco ukradneme.*“
- Jakým způsobem si získáváte jejich důvěru?
- „*Říkám jim, ať se na mě jdou zeptat těch, co už mě znají, a kterým jsem už něco dělal. Nemám s tím problém, klidně jim dám kontakty.*“
- Liší se průběh výkonu Vaší podnikatelské činnosti u romských a neromských zákazníků?
- „*Pro Romy už moc nedělám, jen pro známý. Myslí si, že jim to udělám zadarmo, byli s tím docela velký problémy. Nadávali mi, vyhrožovali, většinou jsme se rozešli ve zlém.*“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Váš zdravotní stav?
- „*Zatím ne, ale někdy to je o nervy, když třeba nestíháme a hoří nám termín. To je mi pak blbě, bojím se, co bude.*“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaši ekonomickou situaci?
- „*Bydlíme ve vlastním bytě, já i manželka máme auto, nemáme dluhy.*“
- Má Vaše podnikatelská činnost nějaký vliv na Vaše společenské postavení?
- „*Myslím, že jo. Mám hodně známých a kamarádů i mezi Čechama.*“
- V čem vidíte roli romských podnikajících osob v zaměstnanosti Romů?
- „*Jsem soběstačný, dávám práci i jiným Romům. Kdybych je nezaměstnal, asi by byli taky na pracáku.*“
- V čem vidíte výhody Roma jako zaměstnavatele u romských zaměstnanců?
- „*Známe se, lepší komunikace.*“
- V čem vidíte výhody Roma jako zaměstnavatele u neromských zaměstnanců?
- „*Nevím, mám jen dva, nedělám rozdíly.*“
- V čem vidíte nevýhody Roma jako zaměstnavatele u romských zaměstnanců?
- „*Nevím, nic mě nenapadá.*“
- V čem vidíte nevýhody Roma jako zaměstnavatele u neromských zaměstnanců?
- „*Taky nevím.*“
- Využil jste v rámci své podnikatelské činnosti některý z nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti?
- „*Ne.*“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakými předsudky?
- „*Někdy před námi schovávají věci, zamykají. Mají strach, že je vykrademe.*“
- Jak na ně reagujete?
- „*Jsem naštvaný, ale snažím se to přecházet. Taky jsme to zabalili a šli pryč.*“
- Jak by se daly, dle Vašeho názoru, změnit?
- „*Nevím, to jsou věci, který se s námi táhnou už z minulosti. Když se někoho zeptáte na Roma, první, co ho napadne je, že je černej, s IQ 0, lže, krade, nechodí do práce, a děti si pořizuje jen kvůli dávkám. Znáám Romy slušný, co chodí do práce, žijou normálně, a přesto se k nim takhle přistupuje. Taky jsem byl na pracáku a vadilo mi to. Žít bych tak nechtěl.*“
- Setkáváte se v rámci svého podnikání s nějakou diskriminací?

- „Všeobecně se k nám přistupuje jako k levný pracovní síle. Občas to na mě někdo zkouší a chce usmlouvat nižší cenu.“
- Jak na ni reagujete?
- „Hádám se nebo to prostě nevezmu.“
- Jak by se dala, dle Vašeho názoru, odstranit?
- „Já už to moc neřeším, i když mě to někdy vytočí. Snažím si udržet ty, co už mě znají, s těmi žádný problémy nejsou.“
- Nač se, dle Vašeho názoru, zaměřuje sociální práce s Romy?
- „Na ty, co nemají z čeho žít, kde bydlet. Já mám zkušenost jen s pracákem, ale tam mi stejně moc nepomohli.“
- Jaký máte názor na sociální práci zaměřenou na romskou problematiku? Co si o ní jako Rom myslíte?
- „Že se jenom o tom mluví, ale nic se neděje, aspoň u nás.“

11 Seznam použitých zkratk

apod. a podobně

ČR Česká republika

ČSU Český statistický úřad

s. strana

tzv. takzvaný

KP komunikační partner

např. například

cca přibližně